

המזרז הפבליוגרפי

הרב מאיר וונדר

מפתח מוער

למאמרי רפואה והלכה שנדפסו בספרי השו"ת ובכתבי־עת תורניים בשנת תשמ"ה
רשימה קודמת: אסיא מב"מג, עמ' 120-150

תוכן הפרקים

136 — 126	יא. מילה	6 — 1	א. רפואה ורופאים
150 — 137	יב. השתלות וניתוחים	13 — 7	ב. תפילין ותפילה
169 — 151	יג. חולים ונפטרים	18 — 14	ג. נטילה וברכות
	יד. ניתוח הערמונית	48 — 19	ד. פיקוח נפש והצלה
194 — 170	וסירוס	52 — 49	ה. עליה לתורה
212 — 195	טו. אשה ובעלה	77 — 53	ו. שבת
216 — 213	טז. יחסי עבודה	103 — 78	ז. מועדים
223 — 217	יז. רצח מרחמים והפללות	111 — 104	ח. מאכלות אסורות
227 — 224	יח. הפרייה מלאכותית	118 — 112	ט. סכנה
		125 — 119	י. טהרה

רשימת הספרים וכתבי־העת

1. אגרות משה ח"ו הרב משה פיינשטיין, ניו יורק
2. אהלי יהודה הרב מנחם יהודה אושפיזאי, רמת גן
3. אוצרות ירושלים הרב משה אברהם לנדא, ירושלים
4. אור המאיר תלמידי ואוהדי ישיבת חכמי לובלין, בני ברק
5. אור השבת מפיצי אור השבת, ניו יורק
6. אור תורה ישיבת כסא רחמים, בני ברק
7. אורות עציון ישיבת אור עציון, מרכז שפירא
8. אסיא מכון שלזינגר לחקר הרפואה עפ"י התורה, ירושלים
9. ארשת המחלקה להסברה במשרד הדתות, ירושלים
10. באר שרים ח"ג הרב אברהם יפה-שלזינגר, ג'נבה
11. בגדי אהרן הרב אהרן בוכריס, נתניה
12. בית אבי ח"ד הרב יצחק אייזיק ליבס, ניו יורק
13. בית תלמוד להוראה כולל בית תלמוד להוראה, ברוקלין

14. ברקאי התנועה העולמית של המזרחי-הפועהמ"ז, ירושלים
15. דבר ההתאחדות תלמידי ואוהדי ישיבת בית יוסף צבי, ירושלים
16. דברי ישראל ח"ג הרב ישראל וולץ, ירושלים
17. דיני ישראל הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל-אביב
18. הליכות המועצה הדתית, תל אביב-יפו
19. הלכה ורפואה ח"ד מכון רגנשברג, ירושלים — שיקגו
20. וישב משה ח"א הרב משה זאב זורגר, ירושלים
21. חמדת צבי ח"ד הרב משה דוב וולנר, ירושלים
22. יגדיל תורה כולל שע"י מזכירות האדמו"ר מליובאוויטש, ברוקלין
23. כרם שלמה תלמידי האדמו"ר מבאבוב, ברוקלין
24. להורות נתן ח"ד הרב נתן גשטטנר, בני ברק
25. ליקוטי יוסף הרב יוסף גבאי, מעלות
26. המאור הרב מאיר אמסעל, ברוקלין
27. מאמרים ברפואה יד הרב נסים, ירושלים
28. המודיע אגודת ישראל העולמית, ירושלים
29. המחנה החרדי קהילת מתזיקי הדת בעלזא, ירושלים
30. מנחת יצחק ח"ט הרב יצחק יעקב וייס, ירושלים
31. המעין מוסד יצחק ברייער של פועלי אגודת ישראל, ירושלים
32. נהר דעה אגודת נתיבות חיים ע"ש החיד"א, ירושלים
33. נר אהרן הרב אברהם אהרן בורשטיין, טבריה
34. ספר זכרון ח"א יד הרב נסים, ירושלים
35. ספר חג"י לזכר ארבעת התלמידים הי"ד, ישיבת ניר קרית ארבע
36. עוד אבי חי לזכר אברהם חיים (אבי) גרינולד, ירושלים
37. עם התורה צעירי אגודת ישראל דארה"ב, ניו יורק
38. עשה לך רב ח"ו הרב חיים דוד הלוי, תל-אביב
39. פסקי דין בתי הדין הרבניים בישראל, תל-אביב
40. הפרדס הרב שמחה עלברג, ברוקלין
41. פרי צדיק הרב רפאל ידידיה שלמה צרור, אלג'יר
42. פרי תמרים כולל תורה ויראה דרבנו יואל דסאטמאר, ברוקלין
43. הצופה התנועה העולמית של המזרחי, תל-אביב
44. צפירת תפארה לזכר צפורה זוננשיין, ירושלים
45. רבבות אפרים ח"ד הרב אפרים גרינבלט, ממפיס
46. שאלות ותשובות הרב גבריאל אשכנזי, ארם צובה
47. שאלות ותשובות הרב מאיר גאויזון, מצרים
48. שבי ציון הרב בן-ציון נשר, תל-אביב
49. שנה בשנה היכל שלמה, ירושלים

50. שערי הלכות ישיבת בית שערים, ברוקלין
 51. תורת החוף ימים הרב יחיאל מיכל חרל"פ, ניו יורק
 52. תחומין מכון צומת, אלון שבות

א. רפואה ורופאים

1. מאמרים ברפואה לרבי רפאל מרדכי מלכי. ליקט וסידר וכתב מבוא מאיר בניהו. ירושלים, יד הרב נסים, תשמ"ה, ר עמ'.
 - תוכן שבעת השערים: מצב הרפואה בירושלים; חכמת הדפק; חולי הסיאטיקה, קביעת מצב החולה וחכמת הרפואה; הריון לידה וברית מילה; לקוטות; שאלות ותשובות; חלומות.
 2. נתינת רשות לרופא לרפאות. הרב משה דוב וולגר. חמדת צבי, ח"ד, סי' נא, עמ' קנז-קנח.
 - רפוא ירפא נאמר בכל האופנים של הרפואה ללא הגבלה.
 3. מתרפאין מהם ריפוי ממון אבל לא ריפוי נפשות. הרב משה דוב וולגר. חמדת צבי, ח"ד, סי' נב, עמ' קנח-קסג.
 - רפוא ירפא נאמר רק לגבי רופא ישראל, ולרופא עכו"ם ירשה לטפל רק במשחות וסמנים אבל לא בניתוח.
 4. שכר הרופא בהלכה. הרב יצחק זילברשטיין, לד"ר פנחס נמט. אסיא, לט, 31-26.
 - תשובה לשאלה אם יכול הרופא לוותר על שכרו, ולא ייקרא "אסיא דמגן מגן שויא".
 5. אחריות המדען לתוצאות מחקרו. הרב גדליה אהרן רבינוביץ. הלכה ורפואה, ד, רכ"לא.
 - חוקר מדעי או רפואי צריך לשקול, אם על פי ההלכה מותר לו לגשת למחקר שבתוצאותיו יכול להיגרם נזק לבני אדם או לחברה, וישתמשו במסקנותיו למטרות שליליות.
 6. על רשלנותו של יועץ, או "טוב שברופאים לגהינום". פרופ' יעקב פרוש. דיני ישראל, יב, קיט-קכד.
 - מומחה או יועץ המוכשר מחביריו, אינו רשאי להיות דן יחידי בכל מקרה, ונטילת זכות זו ללא הצדקה עניינית היא רשלנות.
- ב. תפילין ותפילה
7. הנחת תפילין לחולה בעזרת אחות בית חולים. הרב משה זאב זורגר, להרב טוביה לנדאו בבאר שבע. וישב משה, ח"א, סי' צב, עמ' רמ-רמא.
 - מותר להיעזר באחות. אבל לכתחילה לא על ידי גוי.

8. מי שנשברה ידו הימנית ונעשתה כהה, ועל ידי זה הרגיל עצמו להשתמש בשמאלו, אם נעשה דינו כאיטר שמנית תפילין בימין כל אדם. הרב נתן גשטטנר. להורות נתן, ח"ד, סי' ב', עמ' ד"ה.
- יש חילוק בין הרגיל עצמו מרצונו, או שהרגילוהו שמים מטעמי בריאות.
9. עשית קשר היו"ד בתפילין של יד לאיטר. הרב יצחק יעקב וייס, להרב יעקב מאיר רבין. מנחת יצחק, ח"ט, סי' ג', עמ' ד"ה.
- השאלה היא אם רצועה היוצאת תהיה נגד הלב או נגד הבית, ומעשה רב כיצד נהג הגר"י קנייבסקי שהיה בעצמו איטר.
10. חולה הסובל מעצירת שתן, ומי רגלים נוטפים ממנו על ידי הקטטר (catheter), מה דינו לגבי תפילה ותפילין. הרב ישראל וועלץ, להרב מנשה קליין, בתשכ"ה. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' קיב, עמ' קט.
- חבל אחרונים סוברים להתיר התפילה כשמטפף לתוך כיס.
11. האם יכול רופא להפסיק באמצע התפילה או קריאת התורה, ולצאת לצורך חולה שיש בו סכנה. הרב ישראל וועלץ, להרב אליעזר יהודה ולדינברג, בתשכ"ז. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' ע, סעיפים א, ג, עמ' סו.
- אסור לחלל שבת כדי לבקש מצדיק מפורסם שיתפלל על חולה שיש בו סכנה. בודאי שיכול הרופא לצאת באמצע כדי להציל החולה.
12. חולה שקשה לו העמידה, אם מותר לו לשבת בשעה שהכהנים נושאים כפיהם. הרב משה דוב וולנר. חמדת צבי, ח"ד, סי' טז, עמ' מג.
- אם גם בשעת התפילה אינו יכול לשבת מחולשה, יכול לשבת גם בברכת כהנים.
13. כהן שנותח בגרונו ונשתנה קולו לדבר בלחש, אם יכול לעלות לדוכן לברכת כהנים. הרב משה דוב וולנר. שאילת חמדת צבי, ח"ד, סי' טו, עמ' מא-מב.
- לא ישא את כפיו מכיון שאינו יכול בקול רם, ומוטב שיצא קודם רצה.

ג. נטילה וברכות

14. מים עכורים היוצאים מהברז בגלל תערובת חומר כימי הניתן בהם נגד מחלות, ולאחר זמן שוקעת התערובת והמים נעשים צלולים, אם כשרים לנטילת ידיים כשהם עכורים. הרב נתן גשטטנר, להרב פרץ טוביה הלוי דייטש. שו"ת להורות נתן, ח"ד, סי' ח, עמ' יב"ג.
- יש להקל ליטול ידיים גם כשהמים לא חזרו עדיין להיות צלולים.
15. התנהגות רבי עקיבא כשהיה חולה מסוכן. הרב ישראל וועלץ, להרב אליעזר יהודה ולדינברג, בתשכ"ט. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' עז, סעיף ב, עמ' עג.
- לא אכל בלי נטילת ידיים, ובתשעה באב גמע ביצה מגולגלת בסוף היום.

16. זקן או חולה שאכלו פחות מכזית והוא כדי שובען, אם חייבים לברך ברכת המזון. הרב ישראל וועלץ, להרב אליעזר יהודה ולדינברג, בתשל"ג. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' פא, סעיף א, עמ' עה.
מכיון שהוא שבע חייב לברך.
17. ברכה באכילת איסור. הרב שלום קליין. אורות עציון, 8, 14-17.
להלכה נפסק שחולה האוכל איסור לא יברך עליו.
18. ברכה על האבקים. הרב רפאל מרדכי מלכי. מאמרים ברפואה, קנו-קסד.
ספק אם לברך שהכל על אבק חסר טעם שאינו ממין הנהנין, כגון מרגליות ואבנים טובות שהרופאים כותשים לחיזוק האיברים.

ד. פיקוח נפש והצלה

19. הרפואה לאור ההלכה, כרך ד. ירושלים, לקידום, תשמ"ה, יב, קלט עמ', מבוא.
- חלק א: הצלה וסכנה בהלכה, ח' פרקים, בעריכת הרב זאב מצגר. חלק ב: איבוד לדעת בהלכה, כ"ו פרקים, בעריכת הרב יחיאל מיכל שטרן.
20. הערות בענין פיקוח נפש דוחה שבת. הרב מנחם מענדל רובין. אור השבת, ב, מז-נא.
- ביאורים בדברי התוספות בבא מציעא דף קיד ע"ב, הרמב"ם בהלכות שבת, פרק ב, הלכה ג, השו"ע או"ח, סימן שכח, סעיף ב.
21. שש הערות בפיקוח נפש. הרב מיכל שורקין. אור השבת, ב, נג-נז.
ביאורים בדברי הרמב"ם הלכות שבת פרק שני, הלכות יסודי התורה, פרק ה, הלכה ו, הלכות מילה, פרק ב, הלכה יח, שו"ע או"ח, סימן תרי"ז, סעיף ה.
22. אם שבת דחוייה או הותרה באיסור דרבנן אצל חולה. הרב צבי לובל. אור השבת, ב, נח-סז.
- ראיות מדברי האבני נזר, או"ח, סימן קי"ח; החיי אדם, משנה ברורה, ודעת תורה למהרש"ם, או"ח, סימן שכ"ח.
23. חיים בנס אי מיקרי חיים. הרב ליב בארון. הפרדס, חשון תשמ"ה, 14-17.
ראיות שונות מדברי הש"ס, המפרשים והפוסקים.
24. אם מחללין שבת על ספק סכנת נפשות. רבי מנחם מנדל שניאורסון. הלכה ורפואה, ד, קטז-קכא.
- יש נפקא מינה בין הלימוד של וחי בהם שהוא בכל המצוות, ללימוד של חלל עליו שבת אחת וכו' שהוא מדיני שבת.

25. ספק פיקוח נפש וודאי פיקוח נפש. הרב אפרים גרינבלט. רבבות אפרים, ח"ד, סי' רמא, עמ' שצח"ת.
- לא ברור אם חייב להכנס לספק סכנה להציל חברו מסכנה ודאית, אבל להצלת כלל ישראל בודאי חייב.
26. קביעת ספק סכנה כדי להתיר לחלל שבת. הרב ד"ר דוד יעקב אפלבום. הלכה ורפואה, ד, רס"רסב.
- אין מושג של טועה בפיקוח נפש, וכל שעושה להציל ממה שנראה כסכנה אף שכלפי שמיא גליא שאין בו סכנה, עושה בהיתר גמור.
27. חילול שבת על דבר שהוא ספק רפואה. הרב רפאל מרדכי מלכי. מאמרים ברפואה, קמד"קנ.
- מחללים שבת על ספק נפשות, אבל לא לעשות תרופה שספק אם מועילה. הקזת דם מסוכנת, ולא יעשה אפילו בחול.
28. בגדר הזמן של פיקוח נפש. הרב יצחק שמעון פראנק. הלכה ורפואה, ד, קסח-קעג. הרב משה הרשור. קעד-קעו.
- כשיודע שיגיע פיקוח נפש אחרי הצהרים, כגון מילוי מיכל חמצן המתרוקן, אזי מותר למלא כבר מהבוקר, או אפילו מליל שבת כשיש לו צורך להקדים המלאכה. אין לעשות מלאכה בשביל פיקוח נפש דמחר, בשני ימי חג ושבת הסמוכים. כל זאת מפסקי הרב אלישיב.
29. חילול שבת במזיד ונזדמן לו פיקוח נפש שהצילו מהחילול שבת, אם נפקע עונשו על ידי זה. הרב יצחק אייזיק ליעבעס, להרב שלמה שניידער. שו"ת בית אבי, ח"ד, סי' פג"פד, עמ' קנ"קנג.
- לדעת השואל לגבי שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה והולכים אחר מחשבתו, והמשיב מפקפק בזה.
30. חילול שבת עבור מסוכן על ידי אדם הסבור שאינו מסוכן. הרב יצחק זילברשטיין. אור השבת, ב, מ"מה.
- מחלוקת האחרונים אם מותר להסיע בשבת לבית חולים, כאשר הוא עצמו סבור שאין כאן סכנה. כמור"כ כששני רופאים נחלקו אם יש כאן סכנה, ויש הבדל אם מחלוקתם בדבר מציאותי או בשיקול הדעת.
31. האם מותר לאדם להכניס עצמו למצב שיצטרך לחלל שבת בגלל סכנת פיקוח נפש. הרב אורי כהן. עוד אבי חי (גרינולד), שז"שיז.
- לקט דעות הראשונים והפוסקים בנושא זה וביאוריהם.
32. עניני פיקוח נפש בשבת. הרב משה שטערן. אור השבת, ב, יז"לט.
- חייבים להציל גם מי שפשע והכניס עצמו למצב סכנה, אך לא מחלל שבת בפרהסיא. אין לקרב מיתתו של גוסס, ומותר לחלל שבת להצילו. מותר לנתח בשבת בשביל חיי שעה, אף כי ספק אם יועיל.

33. רפואת עכו"ם וגר תושב. הרב יחיאל מיכל חרל"פ. תורת החוף ימים, רמא-רמז, רנג-רנז.

מותר לרפא עכו"ם משום איבה, ומצוה להחיות גר תושב.

34. מפקחין הגל בשבת. הרב מנחם מנדל רובין ממוזשאי. הפרדס, תמוז תשמ"ה, 11-8.

יפה עושים אנשי "הצלה" שמחללים שבת להצלת נפשות. כשיש עכו"ם לפנינו, לא ידוע ממנהג שיש לעשות בעצמו דוקא.

35. אשה שהגיע זמנה ללדת בשבת וצריך להסיעה לבית החולים, אם מהנכון דוקא לקחת נהג יהודי מחלל שבת. הרב יצחק אייזיק ליעבעס, להרב משה גריינמאן. שו"ת בית אבי, ח"ד, סי' עו, עמ' קמב-קמד.

יש המקפידים להעביר מעוברת לבית החולים בשבת על ידי נהג יהודי דוקא, כדי שיהיה אנוס בפיקוח נפש.

36. פיקוח נפש בשבת, על ידי ישראל דוקא או על ידי עכו"ם. הרב צבי גראס. פרי תמרים, י, צה-צז.

בעכו"ם יש לחוש שיתרשל, ואולי בפעם אחרת ימתינו לעכו"ם דוקא שלא כדין.

37. איך ינהגו חברי ההצלה בהליכתם וחזרתם מבית החולים. הרב משה פיינשטיין, לנכדו הרב מרדכי טנדלר, בתשמ"ב. אור השבת, ב, ז"א.

38. חברת "הצלה" אם מותרים לשוב למקומם אחר מעשה ההצלה. הרב יצחק אייזיק ליעבעס. שו"ת בית אבי, ח"ד, סי' טז, עמ' מג-מח.
אין להתיר איסור תורה אחרי שעברה הסכנה מן הטעם שלא להכשילם לעתיד לבוא.

39. אשה שהגיע זמן לידתה ונסעה לבית החולים, והרופא אמר שעדיין הוא קודם הזמן, אם יכולה לשוב לביתה. הרב יצחק אייזיק ליעבעס, להרב ישראל דוד וועבסטער. שו"ת בית אבי, ח"ד, סי' מח, עמ' קר-קח. אם מותר לה לקחת צרכיה עמה. סי' מט, עמ' קט.

האשה יכולה לחזור לביתה, וגם בעלה יכול לנסוע עמה, ואם אין נהג נכרי יכולים לחזור גם על ידי ישראל. כשנוסעים בשבת לבית החולים, יכולים לקחת עמם כל הנחוץ להם לשבת.

40. דין יולדת בתוך שלושה ימים שאמרה שאינה צריכה לחילול שבת. הרב יהודה ליב וועקסלער. אור השבת, ב, עא-עד.

ביאור דעות הרמב"ן והטור שבאומרת אינה צריכה אין מחללין עליה את השבת, לעומת דעת השאלתות שכו מחללין.

41. אם הרופא חייב מדינא להכין מערב שבת את כל הדברים הנחוצים לחולים מסוכנים, כדי שלא יצטרך לחלל שבת. הרב יצחק אייזיק ליעבעס. שו"ת בית אב"י, ח"ד, סי' יז, עמ' מח"נ.
- כשיכול להקדים ולעשות בהיתר, מחויב להכין להציל עצמו מחילול שבת.
42. האם על הרופא להשתדל שלא יצטרך לנסוע לבית החולים בשבת בגלל פיקוח נפש. הרב יהודה לוי געלבפיש. אור השבת, ב, סז"ע.
- ביאור מחלוקת הגר"מ פיינשטיין והגרש"ז אורבך, אם צריך להשתדל בערב שבת לחפש דרכים שלא לבוא לחילול שבת.
43. האם יכול רופא להשתדל שלא ילך לבית החולים בשבת, ובמקומו עלול לבוא רופא יהודי אחר שאינו זהיר לשמור שבת. הרב זלמן נחמיה גולדברג. הלכה ורפואה, ד, קפא-קצא.
- אין לאסור לרופא להשתדל בזה, ואיננו עובר על לפני עיור.
44. תרומת דם בהלכה. הרב משה זאב זורגר, להרב טוביה לנדאו, בתשל"ט. וישב משה, ח"א, סי' צג-צד, עמ' רמא-רמו.
- בעל סוג דם נדיר כודאי שמותר לתרום דם, ואין בזה משום חבלה בגופו. בשעת מלחמה מותר לתרום דם גם בשבת. מעיקר הדין מותר ליטול שכר עבור מנת הדם שתרום, ותלוי אם בני אדם מהוגנים עושים זאת.
45. גדר חובת ההצלה לזולת כשתגרום לתורם חולשת הגוף וטורח. הרב שמואל ואזנר. הלכה ורפואה, ד, קלט-קמב.
- אין להכניס עצמו לסכנה או לספק להצלת חברו, אבל חייב להציל אם יהא חולה שאין בו סכנה, כגון בתרומת דם ששואבים ממנו להוציא הכדוריות ואח"כ מחזירים לו.
46. חיוב תרומת דם שעלולה לגרום חלישות. הרב אליעזר יהודה ולדינברג. הלכה ורפואה, ד, קמג-קמו.
- אין חיוב לתת רביעית דם ויותר להצלת חברו גם אם הוא בסכנה, דלא חייבה התורה לתת חיותו, ודלא כהרב וזנר. מי שמתחסד ונותן בהרגישו שלא יוזק מזה, אשרי חלקו.
47. גדר החיוב לקיים מצות עשה בגופו ובממונו. הרב יצחק אייזיק ליעבעס, להרב אפרים גרינבלט. שו"ת בית אבי, ח"ד, סי' לז, עמ' עח-פד.
- מצות עשה שבגופו או גמילות חסדים, חייב לעזור לזולתו בכל כוחו עד כדי שלא יחלה, ובספק סכנה לגופו פטור. מצות עשה שבינו לבין קונו חייב לקיים עד שלא יפול למשכב, כגון במצה ומרור חייב לדחוק את עצמו, אבל לא שיגיע אפילו לחולי שאין בו סכנה. בסעיף יב: בחור שירא להתחתן כי הוא חולה לב, ולדעת הרופאים הנישואין יהרסו את בריאותו, אינו חייב במצות פריה ורביה ולא יתחתן.

14. ברקאי התנועה העולמית של המזרחי-הפועהמ"ז, ירושלים
15. דבר ההתאחדות תלמידי ואוהדי ישיבת בית יוסף צבי, ירושלים
16. דברי ישראל ח"ג הרב ישראל וולץ, ירושלים
17. דיני ישראל הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל-אביב
18. הליכות המועצה הדתית, תל אביב-יפו
19. הלכה ורפואה ח"ד מכון רגנשברג, ירושלים — שיקגו
20. וישב משה ח"א הרב משה זאב זורגר, ירושלים
21. חמדת צבי ח"ד הרב משה דוב וולנר, ירושלים
22. יגדיל תורה כולל שע"י מזכירות האדמו"ר מליובאוויטש, ברוקלין
23. כרם שלמה תלמידי האדמו"ר מבאבוב, ברוקלין
24. להורות נתן ח"ד הרב נתן גשטטנר, בני ברק
25. ליקוטי יוסף הרב יוסף גבאי, מעלות
26. המאור הרב מאיר אמסעל, ברוקלין
27. מאמרים ברפואה יד הרב נסים, ירושלים
28. המודיע אגודת ישראל העולמית, ירושלים
29. המחנה החרדי קהילת מתזיקי הדת בעלזא, ירושלים
30. מנחת יצחק ח"ט הרב יצחק יעקב וייס, ירושלים
31. המעין מוסד יצחק ברייער של פועלי אגודת ישראל, ירושלים
32. נהר דעה אגודת נתיבות חיים ע"ש החיד"א, ירושלים
33. נר אהרן הרב אברהם אהרן בורשטיין, טבריה
34. ספר זכרון ח"א יד הרב נסים, ירושלים
35. ספר חג"י לזכר ארבעת התלמידים הי"ד, ישיבת ניר קרית ארבע
36. עוד אבי חי לזכר אברהם חיים (אבי) גרינולד, ירושלים
37. עם התורה צעירי אגודת ישראל דארה"ב, ניו יורק
38. עשה לך רב ח"ו הרב חיים דוד הלוי, תל-אביב
39. פסקי דין בתי הדין הרבניים בישראל, תל-אביב
40. הפרדס הרב שמחה עלברג, ברוקלין
41. פרי צדיק הרב רפאל ידידיה שלמה צרור, אלג'יר
42. פרי תמרים כולל תורה ויראה דרבנו יואל דסאטמאר, ברוקלין
43. הצופה התנועה העולמית של המזרחי, תל-אביב
44. צפירת תפארה לזכר צפורה זוננשיין, ירושלים
45. רבבות אפרים ח"ד הרב אפרים גרינבלט, ממפיס
46. שאלות ותשובות הרב גבריאל אשכנזי, ארם צובה
47. שאלות ותשובות הרב מאיר גאויזון, מצרים
48. שבי ציון הרב בן-ציון נשר, תל-אביב
49. שנה בשנה היכל שלמה, ירושלים

50. שערי הלכות ישיבת בית שערים, ברוקלין
 51. תורת החוף ימים הרב יחיאל מיכל חרל"פ, ניו יורק
 52. תחומין מכון צומת, אלון שבות

א. רפואה ורופאים

1. מאמרים ברפואה לרבי רפאל מרדכי מלכי. ליקט וסידר וכתב מבוא מאיר בניהו. ירושלים, יד הרב נסים, תשמ"ה, ר עמ'.
 - תוכן שבעת השערים: מצב הרפואה בירושלים; חכמת הדפק; חולי הסיאטיקה, קביעת מצב החולה וחכמת הרפואה; הריון לידה וברית מילה; לקוטות; שאלות ותשובות; חלומות.
 2. נתינת רשות לרופא לרפאות. הרב משה דוב וולגר. חמדת צבי, ח"ד, סי' נא, עמ' קנז-קנח.
 - רפוא ירפא נאמר בכל האופנים של הרפואה ללא הגבלה.
 3. מתרפאין מהם ריפוי ממון אבל לא ריפוי נפשות. הרב משה דוב וולגר. חמדת צבי, ח"ד, סי' נב, עמ' קנח-קסג.
 - רפוא ירפא נאמר רק לגבי רופא ישראל, ולרופא עכו"ם ירשה לטפל רק במשחות וסמנים אבל לא בניתוח.
 4. שכר הרופא בהלכה. הרב יצחק זילברשטיין, לד"ר פנחס נמט. אסיא, לט, 31-26.
 - תשובה לשאלה אם יכול הרופא לוותר על שכרו, ולא ייקרא "אסיא דמגן מגן שויא".
 5. אחריות המדען לתוצאות מחקרו. הרב גדליה אהרן רבינוביץ. הלכה ורפואה, ד, רכ"לא.
 - חוקר מדעי או רפואי צריך לשקול, אם על פי ההלכה מותר לו לגשת למחקר שבתוצאותיו יכול להיגרם נזק לבני אדם או לחברה, וישתמשו במסקנותיו למטרות שליליות.
 6. על רשלנותו של יועץ, או "טוב שברופאים לגהינום". פרופ' יעקב פרוש. דיני ישראל, יב, קיט-קכד.
 - מומחה או יועץ המוכשר מחביריו, אינו רשאי להיות דן יחידי בכל מקרה, ונטילת זכות זו ללא הצדקה עניינית היא רשלנות.
- ב. תפילין ותפילה
7. הנחת תפילין לחולה בעזרת אחות בית חולים. הרב משה זאב זורגר, להרב טוביה לנדאו בבאר שבע. וישב משה, ח"א, סי' צב, עמ' רמ-רמא.
 - מותר להיעזר באחות. אבל לכתחילה לא על ידי גוי.

8. מי שנשברה ידו הימנית ונעשתה כהה, ועל ידי זה הרגיל עצמו להשתמש בשמאלו, אם נעשה דינו כאיטר שמנית תפילין בימין כל אדם. הרב נתן גשטטנר. להורות נתן, ח"ד, סי' ב', עמ' ד"ה.
- יש חילוק בין הרגיל עצמו מרצונו, או שהרגילוהו שמים מטעמי בריאות.
9. עשית קשר היו"ד בתפילין של יד לאיטר. הרב יצחק יעקב וייס, להרב יעקב מאיר רבין. מנחת יצחק, ח"ט, סי' ג', עמ' ד"ה.
- השאלה היא אם רצועה היוצאת תהיה נגד הלב או נגד הבית, ומעשה רב כיצד נהג הגר"י קנייבסקי שהיה בעצמו איטר.
10. חולה הסובל מעצירת שתן, ומי רגלים נוטפים ממנו על ידי הקטטר (catheter), מה דינו לגבי תפילה ותפילין. הרב ישראל וועלץ, להרב מנשה קליין, בתשכ"ה. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' קיב, עמ' קט.
- חבל אחרונים סוברים להתיר התפילה כשמטפף לתוך כיס.
11. האם יכול רופא להפסיק באמצע התפילה או קריאת התורה, ולצאת לצורך חולה שיש בו סכנה. הרב ישראל וועלץ, להרב אליעזר יהודה ולדינברג, בתשכ"ז. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' ע, סעיפים א, ג, עמ' סו.
- אסור לחלל שבת כדי לבקש מצדיק מפורסם שיתפלל על חולה שיש בו סכנה. בודאי שיכול הרופא לצאת באמצע כדי להציל החולה.
12. חולה שקשה לו העמידה, אם מותר לו לשבת בשעה שהכהנים נושאים כפיהם. הרב משה דוב וולנר. חמדת צבי, ח"ד, סי' טז, עמ' מג.
- אם גם בשעת התפילה אינו יכול לשבת מחולשה, יכול לשבת גם בברכת כהנים.
13. כהן שנותח בגרונו ונשתנה קולו לדבר בלחש, אם יכול לעלות לדוכן לברכת כהנים. הרב משה דוב וולנר. שאילת חמדת צבי, ח"ד, סי' טו, עמ' מא-מב.
- לא ישא את כפיו מכיון שאינו יכול בקול רם, ומוטב שיצא קודם רצה.

ג. נטילה וברכות

14. מים עכורים היוצאים מהברז בגלל תערובת חומר כימי הניתן בהם נגד מחלות, ולאחר זמן שוקעת התערובת והמים נעשים צלולים, אם כשרים לנטילת ידיים כשהם עכורים. הרב נתן גשטטנר, להרב פרץ טוביה הלוי דייטש. שו"ת להורות נתן, ח"ד, סי' ח, עמ' יב"ג.
- יש להקל ליטול ידיים גם כשהמים לא חזרו עדיין להיות צלולים.
15. התנהגות רבי עקיבא כשהיה חולה מסוכן. הרב ישראל וועלץ, להרב אליעזר יהודה ולדינברג, בתשכ"ט. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' עז, סעיף ב, עמ' עג.
- לא אכל בלי נטילת ידיים, ובתשעה באב גמע ביצה מגולגלת בסוף היום.

16. זקן או חולה שאכלו פחות מכזית והוא כדי שובען, אם חייבים לברך ברכת המזון. הרב ישראל וועלץ, להרב אליעזר יהודה ולדינברג, בתשל"ג. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' פא, סעיף א, עמ' עה.
מכיון שהוא שבע חייב לברך.
17. ברכה באכילת איסור. הרב שלום קליין. אורות עציון, 8, 14-17.
להלכה נפסק שחולה האוכל איסור לא יברך עליו.
18. ברכה על האבקים. הרב רפאל מרדכי מלכי. מאמרים ברפואה, קנו-קסד.
ספק אם לברך שהכל על אבק חסר טעם שאינו ממין הנהנין, כגון מרגליות ואבנים טובות שהרופאים כותשים לחיזוק האיברים.

ד. פיקוח נפש והצלה

19. הרפואה לאור ההלכה, כרך ד. ירושלים, לקידום, תשמ"ה, יב, קלט עמ', מבוא.
- חלק א: הצלה וסכנה בהלכה, ח' פרקים, בעריכת הרב זאב מצגר. חלק ב: איבוד לדעת בהלכה, כ"ו פרקים, בעריכת הרב יחיאל מיכל שטרן.
20. הערות בענין פיקוח נפש דוחה שבת. הרב מנחם מענדל רובין. אור השבת, ב, מז-נא.
- ביאורים בדברי התוספות בבא מציעא דף קיד ע"ב, הרמב"ם בהלכות שבת, פרק ב, הלכה ג, השו"ע או"ח, סימן שכח, סעיף ב.
21. שש הערות בפיקוח נפש. הרב מיכל שורקין. אור השבת, ב, נג-נז.
ביאורים בדברי הרמב"ם הלכות שבת פרק שני, הלכות יסודי התורה, פרק ה, הלכה ו, הלכות מילה, פרק ב, הלכה יח, שו"ע או"ח, סימן תרי"ז, סעיף ה.
22. אם שבת דחוייה או הותרה באיסור דרבנן אצל חולה. הרב צבי לובל. אור השבת, ב, נח-סז.
- ראיות מדברי האבני נזר, או"ח, סימן קי"ח; החיי אדם, משנה ברורה, ודעת תורה למהרש"ם, או"ח, סימן שכ"ח.
23. חיים בנס אי מיקרי חיים. הרב לייב בארון. הפרדס, חשון תשמ"ה, 14-17.
ראיות שונות מדברי הש"ס, המפרשים והפוסקים.
24. אם מחללין שבת על ספק סכנת נפשות. רבי מנחם מנדל שניאורסון. הלכה ורפואה, ד, קטז-קכא.
- יש נפקא מינה בין הלימוד של וחי בהם שהוא בכל המצוות, ללימוד של חלל עליו שבת אחת וכו' שהוא מדיני שבת.

25. ספק פיקוח נפש וודאי פיקוח נפש. הרב אפרים גרינבלט. רבבות אפרים, ח"ד, סי' רמא, עמ' שצח"ת.
לא ברור אם חייב להכנס לספק סכנה להציל חברו מסכנה ודאית, אבל להצלת כלל ישראל בודאי חייב.
26. קביעת ספק סכנה כדי להתיר לחלל שבת. הרב ד"ר דוד יעקב אפלבום. הלכה ורפואה, ד, רס"רסב.
אין מושג של טועה בפיקוח נפש, וכל שעושה להציל ממה שנראה כסכנה אף שכלפי שמיא גליא שאין בו סכנה, עושה בהיתר גמור.
27. חילול שבת על דבר שהוא ספק רפואה. הרב רפאל מרדכי מלכי. מאמרים ברפואה, קמד"קנ.
מחללים שבת על ספק נפשות, אבל לא לעשות תרופה שספק אם מועילה. הקזת דם מסוכנת, ולא יעשה אפילו בחול.
28. בגדר הזמן של פיקוח נפש. הרב יצחק שמעון פראנק. הלכה ורפואה, ד, קסח-קעג. הרב משה הרשור. קעד-קעו.
כשיודע שיגיע פיקוח נפש אחרי הצהרים, כגון מילוי מיכל חמצן המתרוקן, אזי מותר למלא כבר מהבוקר, או אפילו מליל שבת כשיש לו צורך להקדים המלאכה. אין לעשות מלאכה בשביל פיקוח נפש דמחר, בשני ימי חג ושבת הסמוכים. כל זאת מפסקי הרב אלישיב.
29. חילול שבת במזיד ונזדמן לו פיקוח נפש שהצילו מהחילול שבת, אם נפקע עונשו על ידי זה. הרב יצחק אייזיק ליעבעס, להרב שלמה שניידער. שו"ת בית אבי, ח"ד, סי' פג"פד, עמ' קנ"קנג.
לדעת השואל לגבי שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה והולכים אחר מחשבתו, והמשיב מפקפק בזה.
30. חילול שבת עבור מסוכן על ידי אדם הסבור שאינו מסוכן. הרב יצחק זילברשטיין. אור השבת, ב, מ"מה.
מחלוקת האחרונים אם מותר להסיע בשבת לבית חולים, כאשר הוא עצמו סבור שאין כאן סכנה. כמור"כ כששני רופאים נחלקו אם יש כאן סכנה, ויש הבדל אם מחלוקתם בדבר מציאותי או בשיקול הדעת.
31. האם מותר לאדם להכניס עצמו למצב שיצטרך לחלל שבת בגלל סכנת פיקוח נפש. הרב אורי כהן. עוד אבי חי (גרינולד), שז"שיז.
לקט דעות הראשונים והפוסקים בנושא זה וביאוריהם.
32. עניני פיקוח נפש בשבת. הרב משה שטערן. אור השבת, ב, יז"לט.
חייבים להציל גם מי שפשע והכניס עצמו למצב סכנה, אך לא מחלל שבת בפרהסיא. אין לקרב מיתתו של גוסס, ומותר לחלל שבת להצילו. מותר לנתח בשבת בשביל חיי שעה, אף כי ספק אם יועיל.

33. רפואת עכו"ם וגר תושב. הרב יחיאל מיכל חרל"פ. תורת החוף ימים, רמא-רמז, רנג-רנז.

מותר לרפא עכו"ם משום איבה, ומצוה להחיות גר תושב.

34. מפקחין הגל בשבת. הרב מנחם מנדל רובין ממוזשאי. הפרדס, תמוז תשמ"ה, 11-8.

יפה עושים אנשי "הצלה" שמחללים שבת להצלת נפשות. כשיש עכו"ם לפנינו, לא ידוע ממנהג שיש לעשות בעצמו דוקא.

35. אשה שהגיע זמנה ללדת בשבת וצריך להסיעה לבית החולים, אם מהנכון דוקא לקחת נהג יהודי מחלל שבת. הרב יצחק אייזיק ליעבעס, להרב משה גריינמאן. שו"ת בית אבי, ח"ד, סי' עו, עמ' קמב-קמד.

יש המקפידים להעביר מעוברת לבית החולים בשבת על ידי נהג יהודי דוקא, כדי שיהיה אנוס בפיקוח נפש.

36. פיקוח נפש בשבת, על ידי ישראל דוקא או על ידי עכו"ם. הרב צבי גראס. פרי תמרים, י, צה-צז.

בעכו"ם יש לחוש שיתרשל, ואולי בפעם אחרת ימתינו לעכו"ם דוקא שלא כדין.

37. איך ינהגו חברי ההצלה בהליכתם וחזרתם מבית החולים. הרב משה פיינשטיין, לנכדו הרב מרדכי טנדלר, בתשמ"ב. אור השבת, ב, ז"א.

38. חברת "הצלה" אם מותרים לשוב למקומם אחר מעשה ההצלה. הרב יצחק אייזיק ליעבעס. שו"ת בית אבי, ח"ד, סי' טז, עמ' מג-מח.
אין להתיר איסור תורה אחרי שעברה הסכנה מן הטעם שלא להכשילם לעתיד לבוא.

39. אשה שהגיע זמן לידתה ונסעה לבית החולים, והרופא אמר שעדיין הוא קודם הזמן, אם יכולה לשוב לביתה. הרב יצחק אייזיק ליעבעס, להרב ישראל דוד וועבסטער. שו"ת בית אבי, ח"ד, סי' מח, עמ' קר-קח. אם מותר לה לקחת צרכיה עמה. סי' מט, עמ' קט.

האשה יכולה לחזור לביתה, וגם בעלה יכול לנסוע עמה, ואם אין נהג נכרי יכולים לחזור גם על ידי ישראל. כשנוסעים בשבת לבית החולים, יכולים לקחת עמם כל הנחוץ להם לשבת.

40. דין יולדת בתוך שלושה ימים שאמרה שאינה צריכה לחילול שבת. הרב יהודה ליב וועקסלער. אור השבת, ב, עא-עד.

ביאור דעות הרמב"ן והטור שבאומרת אינה צריכה אין מחללין עליה את השבת, לעומת דעת השאלתות שכו מחללין.

41. אם הרופא חייב מדינא להכין מערב שבת את כל הדברים הנחוצים לחולים מסוכנים, כדי שלא יצטרך לחלל שבת. הרב יצחק אייזיק ליעבעס. שו"ת בית אב"י, ח"ד, סי' יז, עמ' מח"נ.
- כשיכול להקדים ולעשות בהיתר, מחויב להכין להציל עצמו מחילול שבת.
42. האם על הרופא להשתדל שלא יצטרך לנסוע לבית החולים בשבת בגלל פיקוח נפש. הרב יהודה לוי געלבפיש. אור השבת, ב, סז"ע.
- ביאור מחלוקת הגר"מ פיינשטיין והגרש"ז אורבך, אם צריך להשתדל בערב שבת לחפש דרכים שלא לבוא לחילול שבת.
43. האם יכול רופא להשתדל שלא ילך לבית החולים בשבת, ובמקומו עלול לבוא רופא יהודי אחר שאינו זהיר לשמור שבת. הרב זלמן נחמיה גולדברג. הלכה ורפואה, ד, קפא-קצא.
- אין לאסור לרופא להשתדל בזה, ואיננו עובר על לפני עיוור.
44. תרומת דם בהלכה. הרב משה זאב זורגר, להרב טוביה לנדאו, בתשל"ט. וישב משה, ח"א, סי' צג-צד, עמ' רמא-רמו.
- בעל סוג דם נדיר כודאי שמותר לתרום דם, ואין בזה משום חבלה בגופו. בשעת מלחמה מותר לתרום דם גם בשבת. מעיקר הדין מותר ליטול שכר עבור מנת הדם שתורם, ותלוי אם בני אדם מהוגנים עושים זאת.
45. גדר חובת ההצלה לזולת כשתגרום לתורם חולשת הגוף וטורח. הרב שמואל ואזנר. הלכה ורפואה, ד, קלט-קמב.
- אין להכניס עצמו לסכנה או לספק להצלת חברו, אבל חייב להציל אם יהא חולה שאין בו סכנה, כגון בתרומת דם ששואבים ממנו להוציא הכדוריות ואח"כ מחזירים לו.
46. חיוב תרומת דם שעלולה לגרום חלישות. הרב אליעזר יהודה ולדינברג. הלכה ורפואה, ד, קמג-קמו.
- אין חיוב לתת רביעית דם ויותר להצלת חברו גם אם הוא בסכנה, דלא חייבה התורה לתת חיותו, ודלא כהרב ווזנר. מי שמתחסד ונותן בהרגישו שלא יוזק מזה, אשרי חלקו.
47. גדר החיוב לקיים מצות עשה בגופו ובממונו. הרב יצחק אייזיק ליעבעס, להרב אפרים גרינבלט. שו"ת בית אבי, ח"ד, סי' לז, עמ' עח-פד.
- מצות עשה שבגופו או גמילות חסדים, חייב לעזור לזולתו בכל כוחו עד כדי שלא יחלה, ובספק סכנה לגופו פטור. מצות עשה שבינו לבין קונו חייב לקיים עד שלא יפול למשכב, כגון במצה ומרור חייב לדחוק את עצמו, אבל לא שיגיע אפילו לחולי שאין בו סכנה. בסעיף יב: בחור שירא להתחתן כי הוא חולה לב, ולדעת הרופאים הנישואין יהרסו את בריאותו, אינו חייב במצות פריה ורביה ולא יתחתן.

48. חובת האדם בממונו להציל חברו. הרב משה טוביה דינקל. הלכה ורפואה, ד, שלד-שלח.

דיון בדברי הרב משה הרשלר בהלכה ורפואה ח"ג.

ה. עליה לתורה

49. נער חולה המרותק לכסא גלגלים והגיע למצוות, אם יכול לעלות לתורה ביושבו על הכסא. הרב יצחק אייזיק ליעבעס, להרב דוד אברהם. שו"ת בית אבי, ח"ד, סי' נז, עמ' קטז-קיז.

יכול לעלות לתורה בישיבה, וכן נהגו כמה גדולים בזקנתם.

50. זאת תורת היולדת. הרב פנחס חיים רובינפלד. פרי תמרים, כ, סד-עה. תוכן הפרקים: א. זמן חיוב העליה לתורה של הבעל; ב. איך העליה במקום קרבן; ג. העליה במקום ברכת הגומל; ד. הבאת מגין להתפלל בבית היולדת; ה. חיוב השמירה אצל היולדת.

51. נוסח מי שברך ליולדת ולבתה. רבבות אפרים, ח"ד, סי' קפד, עמ' שנ. העתק נוסח מתוקן שקבע הגר"מ פיינשטיין באגרות משה, ח"ד, סי' סז.

52. נער מאור עינים שהגיע למצוות אם עולה למפטיר. הרב זלמן דרוק. ארשת, ד, 64-61.

אפשר לסמוך על הפוסקים הרבים, שמותר לסומא לעלות למפטיר ולקרוא את ההפטר בהעלפה.

ו. שבת

53. אם מותר לחולה לב להוציא תרופה מרשות לרשות. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב, ח"ו, עמ' שלט.

אסור להוציא התרופה מרשות לרשות, אלא אם כן יציאתו מהבית היא לפיקוח נפש כגון למרפאה. בעמ' שמב: שיניים תותבות די להם בשפשוף והדחה לפסת. בעמ' שמח: חולה האוכל ביום כיפור לא יוכל לעבור לפני התיבה או לקרוא בתורה, רק לומר סליחות ופיוטים. בעמ' שעד: משום שנאת ישראל שתיגרם, יש לעיין אם מותר להתנות תרומת קרנית או כליה שתהא ליהודים בלבד.

54. יציאה במכשיר קשר (וואקי טאקי) בשבת לאדם העוסק בהצלת נפשות. הרב משולם יהודה פאלאטשעק. פרי תמרים, י, לג-לו, עם הסכמת הרב יחזקאל ראטה.

איננו תכשיט ואסור לצאת עמו, אבל אין הוא מוקצה מחמת חסרון כיס לגבי טלטול.

48. חובת האדם בממונו להציל חברו. הרב משה טוביה דינקל. הלכה ורפואה, ד, שלד-שלח.

דיון בדברי הרב משה הרשלר בהלכה ורפואה ח"ג.

ה. עליה לתורה

49. נער חולה המרותק לכסא גלגלים והגיע למצוות, אם יכול לעלות לתורה ביושבו על הכסא. הרב יצחק אייזיק ליעבעס, להרב דוד אברהם. שו"ת בית אבי, ח"ד, סי' נז, עמ' קטז-קיז.

יכול לעלות לתורה בישיבה, וכן נהגו כמה גדולים בזקנתם.

50. זאת תורת היולדת. הרב פנחס חיים רובינפלד. פרי תמרים, כ, סד-עה. תוכן הפרקים: א. זמן חיוב העליה לתורה של הבעל; ב. איך העליה במקום קרבן; ג. העליה במקום ברכת הגומל; ד. הבאת מגין להתפלל בבית היולדת; ה. חיוב השמירה אצל היולדת.

51. נוסח מי שברך ליולדת ולבתה. רבבות אפרים, ח"ד, סי' קפד, עמ' שנ. העתק נוסח מתוקן שקבע הגר"מ פיינשטיין באגרות משה, ח"ד, סי' סז.

52. נער מאור עינים שהגיע למצוות אם עולה למפטיר. הרב זלמן דרוק. ארשת, ד, 64-61.

אפשר לסמוך על הפוסקים הרבים, שמותר לסומא לעלות למפטיר ולקרוא את ההפטר בהעלפה.

ו. שבת

53. אם מותר לחולה לב להוציא תרופה מרשות לרשות. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב, ח"ו, עמ' שלט.

אסור להוציא התרופה מרשות לרשות, אלא אם כן יציאתו מהבית היא לפיקוח נפש כגון למרפאה. בעמ' שמב: שיניים תותבות די להם בשפשוף והדחה לפסת. בעמ' שמח: חולה האוכל ביום כיפור לא יוכל לעבור לפני התיבה או לקרוא בתורה, רק לומר סליחות ופיוטים. בעמ' שעד: משום שנאת ישראל שתיגרם, יש לעיין אם מותר להתנות תרומת קרנית או כליה שתהא ליהודים בלבד.

54. יציאה במכשיר קשר (וואקי טאקי) בשבת לאדם העוסק בהצלת נפשות. הרב משולם יהודה פאלאטשעק. פרי תמרים, י, לג-לו, עם הסכמת הרב יחזקאל ראטה.

איננו תכשיט ואסור לצאת עמו, אבל אין הוא מוקצה מחמת חסרון כיס לגבי טלטול.

55. מי שמוכרח לנסוע בשבת מחוץ לתחום בגלל פיקוח נפש, כגון עם אשתו העומדת ללדת, אם מותר לו ללבוש בגדים שאין בהם הכרח כגון כובע. הרב נתן גשטטנר, להרב יהודה אריה הלוי דונר. שו"ת להורות נתן, ח"ד, סי' לו, עמ' נג-נד.

אינו צריך לדקדק ללבוש רק בגדים המוכרחים, וספק רק אם רשאי ללבוש בגדי חבירו.

56. מפתח למערכות השבת בסימן שכ"ח. הרב יחזקאל פלדברגר. אור השבת, ב, עה-צה.

א. פיקוח נפש שדוחה שבת, אם דחוייה או הותרה; ב. איזה דברים מותרים לעשות בשביל חולה שיש בו סכנה; ג. חילול שבת כדי להפיק דעתו של חולה שיש בו סכנה. נסיעת הבעל באוטו עם אשתו העומדת לילד.

57. שכר שבת לרופא. רבי יצחק אלחנן ספקטור, להרב דובר אריה ריטר, בתרנ"ג. הלכה ורפואה, ד, מח-מט. הרב איסר זלמן מלצר להרב צבי פסח פרנק, נה. לא יקחו בשבת לטלטל המעות, אבל אחרי השבת רשאים לתבוע ואף מנכרים. רפואה היא מצוה, ומותר ליטול שכר עליה.

58. התחיל לקחת רפואה קודם השבת. הרב אפרים גרינבלט. רבבות אפרים, ח"ד, עמ' רב, אות נד.

חולה שהרופא קצב לו ליטול שלושים ימים רצופים ימשיך ליטול בשבת, ומה שאסר בשו"ת מהר"י אלגזי שער הספיקות אות ו', הוא כאשר אם מפסיד יום אינו מקלקל הטיפול.

59. נטילת כדורים להפסיד משקל בשבת. הרבנים אפרים גרינבלט, אברהם דוב ואביו ברוך יצחק לוין, יצחק ברנשטיין. רבבות אפרים, ח"ד, סי' צב, עמ' קפד.

אין לקחת בשבת, מכיון שהוא בריא ואין חשש שיחלה.

60. פתיחת הנייר שסביב טבלאות הכדורים בשבת. רבבות אפרים, ח"ד, עמ' רא. בספר חידושים וביאורים שבת סי' יח אות יא התיר, ובלבד שלא יקרע במקום אותיות. יש למעט בחילול שבת במקום פיקוח נפש לדברי הרב ברוך ישר.

61. ויטמינים בשבת. הרב אליהו כ"ץ מב"ב. פרי תמרים, כא, מא-מו. לא ברור שמותר לקחת בשבת ויטמינים, כיון שאינם מאכל בריאים ויש בהם סגולת ריפוי. יש שהתירו ליטול אספירין בשבת גם במיחוש קל, וכל שכן כשהתחיל כמה ימים לפני שבת.

62. שתית מים ממעינות הישועה במקומות המרפא בשבת. הרב אברהם יפה-שלזינגר, לר' ישכר דובר שוורץ. באר שרים, ח"ג, סי' מג, עמ' קס-קסג. גם בריאים שותים ממי המעינות, ומותר לשותתם בשבת.
63. כיצד יתנהג חולה המאושפז בבית חולים בו מחללים את השבת. הרב ישראל פסח פיינהנדלר. אור תורה, רז, תקכג-תקכח. הלכות הגאה מן האור שהודלק בשבת, בדיקת דם, אוכל שהוחם באיסור בשבת, קידוש. כיצד יטול ידיו מי שיש לו תחבושת על ידו.
64. חימום חמין לחולה להשקותו בשבת, אף שאין במניעת הדבר סכנה. הרב ישראל וועלץ, להרב אליעזר יהודה ולדינברג, בתשי"ח. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' מד, עמ' מד. עושים מדורה לחולה לחממו מכיון שהיא רפואה בדוקה ומידית, ואע"פ שאפשר לחממו בבגדים.
65. דחיפות חיסון זריקת פלצת (טטנוס) כדי לחלל שבת. הרב אליעזר יהודה ולדינברג, לד"ר מאיר איסקזון. הלכה ורפואה, ד, קעט-קפ. בפציעה עמוקה יש לחלל שבת ולחסן החולה.
66. ברזל ממית בכל שהוא. הרב משה דוב וולנר. חמדת צבי, ח"ד, סי' נג, עמ' קסג-קסז. פצע פתוח שנעשה מברזל נחשב כסכנה, ומחללים עליו את השבת. אין ברזל ממית בכל שהוא בזריקה דרך רפואה, או במילה שהחיתוך נעשה בנחת.
67. מפיס מורסא בשבת על ידי כלי. הרב ישראל יצחק פיעקארסקי. אור השבת, ב, יב-טז. הפמ"ג הורה שאסור, אבל אם יש חשש שאם יעשה ביד תהיה דלקת אזי מותר.
68. הוצאת שיניים בשבת. הרב משה זאב זורגר. וישב משה, ח"א, סי' יב, עמ' מב-מג. מותרת כשהרופאים אומרים שיש סכנה בדבר.
69. טיפול באדם שנשברה לו עצם בגופו בשבת. הרב שמואל וואזנער. עם התורה, מהד' ב, חו' י, יח-כא. יש דרגות שונות בחומרת הפגיעה של השבר, ולפי זה הם חילוקי הדינים.
70. החזרת עצם למקומו בשבת. הרב חנניה יוסף אייזנבך. הלכה ורפואה, ד, קס-קסז. אין להתיר דמיחזי כבונה, ורק כשנשבר מותר דהוי חולה שאין בו סכנה. חובת הזריזות בטיפול בחולה בשבת.

71. שימוש בחשמל בשבת וענינים נוספים. יהודה ברכה. אור תורה, רח, תרד-תרטו.
- לחולה שיש בו סכנה אסור להדליק את האור הגדול כשיש קטן, משום שיש בזה משום ריבוי בשיעורים האסור לרוב הפוסקים.
72. בישול על ידי חשמל לחולה שאין בו סכנה. הרב ישראל וועלץ. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' לה, סעיף א, עמ' לו.
- בשו"ת לבושי מרדכי, תליתאה, יו"ד, סי' י, אות ג, כותב שיש מקום להתיר, במיוחד כשמכינים מערב שבת על ידי נכרי.
73. שימוש בתנור מיקרו-גל בשבת בבית החולים. פרופ' זאב לב. הלכה ורפואה, ד, רלב-רלט.
- הדבר תלוי אם שימוש בתנור מיקרו-גל דומה לבישול בחמה ואולי אסור מדאורייתא, ומהו הגדר של אין דרך בישולו בכך.
74. הפעלת מכונת חשמלית עבור נכה בשבת על-ידי דיבור. פרופ' זאב לב. ספר זכרון (נסים), ח"א, נט-סט.
- טעמים רבים להקל אם המחשב רק קולט בתוך הזכרון את המידע שמעביר לו האדם, ומופעל מלפני שבת.
75. שימוש בשבת במכשיר המסייע נגד גימגום. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב, ח"ו, סי' ל, עמ' צה-צח.
- מותר להשתמש במכשיר שיפתחנו מערב שבת, ויקשור עליו חוט שימנעוהו מלסובב את כפתור הסגירה בשבת. משום כבוד הבריות אין זה מוקצה, אבל אין לטלטלו במקום שאין עירוב, ואין להגביר את עוצמת הקול.
76. טביעת אצבעות בשבת לצורך חולה שאין בו סכנה. הרב משה זאב זורגר, להרב אלטר אליהו רובינשטיין, בתשל"ט. וישב משה, ח"א, סי' סב, עמ' קסו-קסח.
- חילוקי דינים רבים כיצד ינהג, כשהרופאים לא ינתחו אבר בלי חתימה.
77. טלטול בשבת בבית החולים. הרב יחזקאל ראטה. בית תלמוד להוראה, ג, נו-נח.
- מותר לטלטל כמו בבית מלון, ואינו נאסר מחמת שיש חולים או רופאים ומשמשיהם שיש להם חדרים מיוחדים לעצמם.

ז. מועדים

78. שיניים תותבות לפסת. הרב ישראל וועלץ, להרב מנשה קליין, בתשכ"א-תשכ"ג. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' צד, צו סעיף ב, קז, עמ' פט, צא. קד.

מחלוקת אם צריכים הגעלה, מפני שהרופאים עושים אותם מחומר שאינו בולע.

79. תרופות בפסח. זריקות הזנה ביום כיפור. הבדלה בבית החולים. הרב משה פיינשטיין. הלכה ורפואה, ד, צט-קב.

חולה שעבר ניתוח באבר פנימי, יכול לקחת תרופות חמץ בפסח. המצטער מחטטין שבגופו, יכול לסוך ברפואה שיש בה אלכוהול. אין להזריק לחולה כדי שיוכל להתענות. כשיכול החולה לאכול, לא יזריקו לו דרך הורידים. אשה שאינה יכולה לשמוע הבדלה בבית החולים, תשמע בטלפון ותענה אמן.

80. תרופות חמץ בפסח. משקפי שמש בשבת. נשיאת כדורים ברשות הרבים. הרב שלמה זלמן אויערבך. הלכה ורפואה, ד, קכב-קכד.

מותר לחולה שאין בו סכנה לבלוע גלולות חמץ שאינן ראויות לאכילה. אין לשאת משקפי שמש בשבת מחשש שיסירם במקום צל. ומותר רק כשאור השמש מזיקו דאז נחשב כתרופה. כשצריך לצאת בשבת עם הכדורים, ישאם בשינוי במקום שאיסורו מדרבנן, אך לא ברשות הרבים דאורייתא.

81. תרופות בפסח לחולה שאין בו סכנה. הרב משה הרשלר. הלכה ורפואה, ד, נט-עט.

הפרקים: נפסל לאדם ונפסל מאכילת כלב; אם דין הביעור תלוי באיסור אכילה או באיסור הנאה; חמץ של גוי שנסרח בפסח; תרופה לחולה שאין בו סכנה שלא כדרך הנאתן.

82. אכילת תרופות הומיאופטיות שיש בהן חשש איסור. הרב נתן גשטטנר. כרם שלמה, טבת תשמ"ה, כד-כט.

יש להתיר כל השנה אף לחולה שאין בו סכנה, מכיון שהוא נותן טעם לפגם וחצי שיעור. אם יערבו החמץ בשישים קודם הפסח או בדבר מר שייפסל מאכילת הכלב, מותר לקיימו בפסח.

83. מי שהיין וכל היוצא מגפן היין מזיקו באופן חמור, כיצד יעשה בליל הסדר. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב, ח"ו, סי' לב, עמ' צט-קה. בשעת דחק כזו יש לסמוך על הראשונים, שעורך הסדר בלבד שותה ארבע כוסות ומוציא את המסובין.

84. חולה ומצטער במצוות. הרב חיים פנחס שיינברג. הלכה ורפואה, ד, קכה-קלח.

חייבים לקיים מצוות ואפילו מדרבנן גם אם יחלה על ידי זה, אך לא אם יסכן אחד מאיבריו, או שישאר בחולי קבוע, או שיחלה ויתבטל ממצוות רבות. במצות ארבע כוסות יש פטור מיוחד משתיה שאינה בדרך חירות, וכגון שיפול עי"ז למשכב.

85. אם חייב אדם להכניס עצמו לחולי לקיים מצות עשה. הרב משה שטרנבוך. הלכה ורפואה, ד, קמז.
- יש להקל שלא לקיים המצוה אם יחלה מזה, אבל אין לפטור כשהסבל אינו רב, ויש רק אי נעימות של ימים אחדים במיטה.
86. גדרי החיוב לקיים מצות עשה כשיגרום לו ליפול למשכב בחולי שאין בו סכנה. הרב יעקב ויינגולד. הלכה ורפואה, ד, שלט-שסב. הרב משה הרשלר, שסג.
- ליקוט דברי האחרונים בענין זה ודיון בדבריהם, עם סיכום מהרב משה הרשלר.
87. חולים שאוכלים ביחד בתשעה באב. רבבות אפרים, ח"ד, עמ' רעז, אות טו, עמ רצב, אות ו.
- בשו"ת יד מרדכי, סי' ו, אות ג, כתב שלא יזמנו, וכנראה גם ביום כיפור כך.
88. לקיחת כדורים (פילן) בתשעה באב. הרב יקותיאל יהודה רוזנברגר, בתרס"ח. שערי הלכות, יד, כו-כח.
- מותר לחולה בבטנו לבלוע כדורים בתשעה באב, ואף יחד עם מים כדי הצורך.
89. מי שהרופאים אסרו עליו לתקוע בשופר, אם מותר לו להכניס עצמו בסכנה ולתקוע. הרב ישראל וועלץ. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' לד, עמ' לה.
- ציונים לשו"ת האלף לך שלמה, או"ח, שנא, ואבני נזר, חו"מ, קצג.
90. חולה ויולדת ביום כיפור. הרב ישראל וועלץ, להרב אליעזר יהודה ולדינברג, בתשי"ז. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' מג, עמ' מב-מג.
- דיון אם מכיון שהותר לחולה שוב אינו חייב להתענות, או שעליו לשער תמיד שלא יתנו לו יותר מהנחוץ לצאת מידי סכנה.
91. צום יולדת ביום הכיפורים. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב, ח"ו, סי' מה, עמ' קנח-קסג.
- ההלכה שיולדת תוך שלושה ימים לא תתענה כלל, היא כשאין רופא מומחה בפנינו או כשהיו סיבוכים בלידה, אבל כשהיולדת בריאה, גם מצד הרופאים אין מניעה שתצום תוך ג' ימים ללידה.
92. הפילה פעמיים מחמת תענית, אי מותרת לאכול ביום כיפור. רבי יצחק אלחנן ספקטור, להרב דוב אריה ריטר. הלכה ורפואה, ד, מט-נ.
- מותרת לאכול מחמת סכנת הולד וסכנתה שלה.
93. חולה שצוהו הרופא לאכול ביום כיפור, אם רשאי להחמיר על עצמו. הרב ישראל וועלץ, להרב מנשה קליין, בתש"ל. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' קכא, סעיף ב, עמ' קטז.

אע"פ שספק נפשות להקל, אין זה משנת חסידים, וצדיקים יכולים להחמיר.

94. מי שעשו לו ניתוח בעינים, איך יתנהג ביום הכיפורים. הרב ישראל וועלץ. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' מט, עמ' מח.

אם רופא אומר שיזיק לו כשיאכל מעט מעט, יכול להקל שלא לשער.

95. חולה שיש בו סכנה ביום כיפור, אם צריך להמתין כדי אכילת פרס בין חצי שיעור לחצי שיעור. הרב ישראל וועלץ, להרב עובדיה יוסף, בתשט"ו. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' פד, סעיף ג, פו, קיח, עמ' עח-עט, פא, קיד. בבריסק פסקו שמסוכנים לא ימתינו כדי אכילת פרס בין חצי שיעור לחצי שיעור.

96. אכילת חצי שיעור ביום כיפור. עשיית סגולות בערב יום כיפור שלא להרגיש את הצום. הרב ישראל וועלץ, להרב אליעזר יהודה ולדינברג, בתשכ"א. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' נא-נב, עמ' מט-נב.

מי שאוכל כל היום חצי שיעור ומברך ברכת המזון, בודאי שאיננו מעונה. אין להתחכם ולקחת סגולות לפני יום כיפור כדי שלא יכבד עליו העינוי.

97. חולה שאכל ביום כיפור ונתרפא, אם מחויב להשלים התענית. הרב ישראל וועלץ, להרב נתן גשטטנר, בתשכ"א. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' קכט, סעיף ב, עמ' קכד.

לא יאכל אחרי שנתרפא, כמו מעוברת שנתישבה דעתה.

98. עד כמה שנים נקרא קטן, לגבי הדין שהוא כתולה שאין בו סכנה. חולה שצריך להדליק לו נר על ידי נכרי, ויש נר שדולק שעה ויש שדולק שעתיים. הרב יצחק יעקב וייס, להרב דוד הכהן ראזענבערג. מנחת יצחק, ח"ט, סי' לה, עמ' מג.

דין קטן יש ללמוד מהלכות יום הכיפורים, והכל לפי ענינו של הקטן. באיסור דרבנן ובשעת הדחק, אפשר להקל שידליק הנכרי נר של שעתיים.

99. עלית חולה לתורה ביום הכיפורים. הרב בן ציון נשר. שבי ציון, סי' כא, עמ' קלא-קלח.

חולה שאכל יכול לעלות לתורה בשחרית ובמנחה.

100. הזכרת יעלה ויבוא בברכת המזון לחולה שאוכל ביום כיפור. הרב בן ציון נשר. הליכות, 104-105, 8-10; שבי ציון, סי' כ, עמ' קכו-קלא. נראה שהכרעת ההלכה לומר יעלה ויבוא. ואין זה הפסק.

101. איך ינהג רופא העובד בבית חולים בשבת ויום טוב, בקיום מצות סוכה וכזית מצה בליל פסח בשבת. הרב יצחק אייזיק ליעבעס, להרב משה זכריש. שו"ת בית אבי, ח"ד, סי' נג, עמ' קיא-קיב.
- כשמגיע חולה לבית החולים בשבת, יעשה הרופא כל הנחוץ להסיר הסכנה, ולא ימתין למוצאי שבת. כשגמר עבודתו בצהריים אסור לו לחזור לביתו, אע"פ שזהו ביטול עונג שבת. כשנקרא בשבת לבית חולים, ישתדל שתהיה לו אפשרות לקיים מצות מצה וסוכה.
102. חולה בתענית אסתר. רבבות אפרים, ח"ד, עמ' שכז, אות ב.
- בספר דרש משה עמ' ט אות ג פסק, שעוברות ומניקות לא יתענו ולא יפרעו אח"כ, אך בספר אדר ופורים עמ' סח כתב שחייב להשלים.
103. השולח איסורי הנאה לחולה שיש בו סכנה להתרפאות בו, אם יוצא בזה ידי משלוח מנות. הרב יצחק אייזיק ליעבעס, להרב יעקב צבי ריבא. שו"ת בית אבי, ח"ד, סי' ס, עמ' קכא-קכב.
- לדינא נראה שמקיים בזה מצות משלוח מנות.

ח. מאכלות אסורות

104. איסור בשר בחלב לחולה שאין בו סכנה. הרב חנניה יוסף אייזנבך. הלכה ורפואה, ד, רו-ריט.
- כשנתבשל בשר בחלב לאכילה, אסור לרפואה לחולה שאין בו סכנה, אבל כשנתבשל לרפואה אפשר שאין בו איסור. איסור בשר בחלב דרבנן, מותר לבשל לחולה שאין בו סכנה. מחלוקת האחרונים אם מותר אפילו אחר בשר בהמה לשתות חלב ואפילו להתחזק מחולשתו, או שמותר לרפואה בלבד אחרי שיהוי שעה וברכת המזון. מחלוקת הפוסקים אם מה שהותר איסור דרבנן לחולה שאין בו סכנה בלי הפסק שש שעות, הוא גם בבשר עוף בחלב שחמור דינו כשל תורה. חולה שמותר לו לאכול חלב אחרי בשר, יתכן שלא יוכל לברך על הזימון.
105. חולים שאסור להם לאכול בשר עם מלח וגם בשר צלי, אם מותר בבישול בששים. הרב יצחק יעקב וייס, להרב יצחק זקל הלוי פאללאק. מנחת יצחק, ח"ט, סי' עג, עמ' צב.
- אין להתיר רק לחולה בבית חולים והרופאים אומרים שצריך לאכול בשר, ודוקא בלי מליחה, בחליטה וביטול בששים, כשיש שם משגיח שלא ידמה מילתא למילתא, ובהסכמת רב העיר.
106. ויטמינים לרפואה שנעשו מנבילות וטריפות. הרב יצחק יעקב וייס, לר' חיים פויגצל. בתשכ"א. מנחת יצחק. ח"ט. סי' עט. עמ' קא.

כשנעשים בצורת משקה ולא בטבליות, מותר לחולה שיש בו סכנה גם כשטעמם ערב, ולחולה שאין בו סכנה כשטעמם מר. אין להחמיר שלא לאכול אחריהם מאכלי חלב.

107. רפואה סגולית על ידי אכילת איסור. הרב נסים חיים משה מזרחי (אדמת קודש, ח"א, יו"ד, ו). נהר דע"ה, ג, יג-יח.

מותר להאכיל תרנגולת נבילה לשוטה הסבור שכך תבוא רפואתו, כדי שיתרפא וישמור על חוקי התורה.

108. על המוסקי, תולעת שני וטריאקה. הרב רפאל מרדכי מלכי. מאמרים ברפואה, קנ-קנה.

בעלי חיים טמאים שעושים מהם תרופות, מותר להשתמש בהם כשהתעפשו ונעשו עפר, אבל לא כשהדבר רפואה סגולית ולא טבעית, או כשיש אחרים כיוצא בהם המועילים לחולה.

109. שמן דגים טמאים המעורב עם משקה מתוק, אם מותר לשתותו לצורך רפואה. הרב נתן גשטטנר, לבנו הרב שלמה. שו"ת להורות נתן, ח"ד, סי' סו, עמ' צט-קא.

במקום חולי מותר לשתות שמן דגים טמאים מכיון שאינו כדרך אכילתו, וכן בכמוסה, אבל אין למתקו.

110. איסור ערלה בפרי פאפאיא. הרב מתתיהו דייטש. פרי תמרים, כא, נב-סא. אפילו אם לגבי ערלה יש להחמיר דדינו כאילן ולא כירק, מכל מקום מותר לחולה שאין בו סכנה לבלוע כמוסות (קפסולות) שיש בהם אבקה שהופקה מקליפת הפרי אשר לא מלאו לו שלוש שנים לנטיעתו.

111. האם ליתן לרפואה לחולה שאין בו סכנה, דבר הנעשה מקליפת פרי הפאפיא תוך ג' שנים לנטיעתו. הרב יצחק יעקב וייס, להרב מתתיהו דייטש. מנחת יצחק, ח"ט, סי' קח, עמ' קמא.

אין השאלה בזה יותר מאשר ספק ערלה, ומותר לחולה אף שאין בו סכנה.

ט. סכנה

112. בענין נשתנו הטבעים עכשיו. הרב ישראל וועלץ, להרב מנשה קליין, בתשכ"ד. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' קי, עמ' קו.
יש לפסוק כהגר"א בתראה, שנשתנו הטבעיים.

113. אם יש איסור בעישון סיגריות. הרב משה פיינשטיין, לד"ר מאיר רוזנער, בתשמ"א. אגרות משה, חו"מ ח"ב, סי' עו, עמ' שיח.

מיעוט המעשנים מסתכנים, ושייך בזה שומר פתאים ה'. מכל מקום ראוי שלא לעשן מחמת חשש סכנה, ומיעוט תאוות ותענוגים יתרים.

114. אם מותר לעשן. הרב יצחק אייזיק ליעבעס, להרב אפרים גרינבלט. שו"ת בית אבי, ח"ד, סי' ט, סעיף ג, עמ' כה.
שומר נפשו ירחק מעישון, על כל פנים ספק סכנה הוא.
115. העישון לפי ההלכה. הרב שלמה אבינר. שנה בשנה, תשמ"ה, 178-183.
יש להימנע מעישון מחמת הסכנה, ויש בו עוד מכשולים הלכתיים.
116. עישון סיגריות בבית כנסת ובית מדרש שמפריע לאחרים. הרב משה פיינשטיין, להרב ראובן סופר, בתשמ"א. אגרות משה, חו"מ ח"ב, סי' יח, עמ' רכד.
- אסור לעשן גם כאשר יש שם אחד שמצטער מזה, וכל שכן אם ראוי לחלות בגלל כך.
117. אמר לו אביו לקנות לו סיגריות, האם רשאי לשמוע לו. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב, ח"ו, סי' נח, עמ' קפח-קצ.
אינו חייב לשמוע לאביו המסכן את בריאותו, ואדרבה כשרואהו מעשן חייב להוכיחו.
118. אם יש חיוב לתת צדקה לאדם שמעשן וגורם לעצמו סכנה. רבנות אפרים, ח"ד, שעא.
- בספר עשה לך רב, ח"ד, סי' עז פסק, שאין להמנע מלתת לו. לעיל בעמ' רלח, רעד, הביא שאין לעשן בליל הסדר ובתשעה באב.

י. טהרה

119. שינוי מראה דמים באשה על ידי טיפול רפואי. הרב משה דוב וולנר. חמדת צבי, ח"ד, סי' לד, עמ' צ-צד.
- לא בכל דבר אומרים שדם שחור אדום הוא אלא שלקה, ואין אומרים שעל ידי הליקוי נעשה מראה אחר חוץ משחור. לכן כשמצאה אחרי הטיפול ליחה לבנה שאינה ממראות הטומאה אין להחמיר, די ש' לומר שהטיפול סילק הדמים, ומה שמצאה הוא ליחה בעלמא.
120. חציצה בטבילה עקב טיפול רפואי. פרופ' אברהם-סופר אברהם. אסיא, מ, 42-30.
- פרק מספר נשמת אברהם חלק יורה דעה. הערכת הספר והערות עליו: יונה עמנואל, המעין, תמוז תשמ"ה, 61-64.
121. חציצה בטבילה במצבים רפואיים שונים. ד"ר אברהם שטיינברג. הלכה ורפואה, ד, רמ-רנו.
- הפרקים: רטיה-גבס; עין; אוזן; שיניים; טבעת תוך רחמית.
122. משיחה בשמן דגים לפני הטבילה, לנשים שיש להן אכזמה (eczema). הרב משה זאב זורגר, להרב יחיאל מיכל שטרן, בתשל"ח. וישב משה, ח"א, סי' צה, עמ' רמז-רנ.

- אין למשוח בשמן סתם אפילו תוך האוון, ובשמן דגים את רוב הגוף או הראש. רק במיעוט הגוף יועיל שמן דגים, כשלא תסוך חזק.
123. גבס ביד אם הוי חציצה לענין טבילה. הרב יוסף גבאי ממעלות. ליקוטי יוסף, עמ' קלד-קלה.
- אינו חציצה אם הוא על מיעוט הגוף ואינו מקפיד.
124. חציצה בטבילה. הרב אריה צבי פרומר מקוזיגלוב. אור המאיר, ב, 41-45. סתימת שן בעופרת אינה חוצצת בחולים, שאינם מקפידים בכך, ואדרבה מקפידים שלא להסירה.
125. צמר גפן באוון אי הוי חציצה בטבילה. הרב רפאל הכהן מנעוויל וריגה, להרב ישראל דזשייקאבזאן, בתרפ"ט. יגדיל תורה, סו, שלט-שנב. עם תשובת הרב שמואל נאטיק מ"ץ קאפוסט, ופקסימילים שלהם.
- כשהרופאים ציוו שתחזיק צמר גפן באוזניים, לא תוכל לטבול רק אם הוא רטוב, ויש חיבור למים שבמקוה.

יא. מילה

126. האם נכון על פי ההלכה, שבית חולים יאפשר למול רק למוהלים קבועים, ויקבע מי הם יהיו. הרב משה דוב וולנר. חמדת צבי, ח"ד, סי' מה, עמ' קמא-קמד.
- המצוה מוטלת על האב, ואין לעכב על ידו לקחת מוהל כרצונו, אין לחוש שמי שאינו בקי יבוא למול, ומכל מקום יכולים לתקן שלא ימול מי שאינו מוכר, אלא אם יעמוד מוהל מומחה על גביו.
127. אם מותר לעשות ניתוח לילד, ועל ידי זה לא יוכלו למולו בזמנו. הרב יצחק אייזיק ליעבעס, להרב שלמה פרייליך. שו"ת בית אבי, ח"ד, סי' קלו, עמ' רלב-רלג.
- מותר לבטל מצות מילה בזמנה משום סכנת אבר, ומחשש שיהיה בעל מום ולא יוכל להוליד.
128. מי שלא נימול בזמן מחמת חולשה. הרב יוסף צבי דושינסקי, לאחיו הרב מתתיהו. דבר ההתאחדות, כז, 9-11.
- יכולים למול כשיתחזק, ואין צריך להמתין שבעה ימים.
129. מילת תינוק ירוק הנראה געהל. הרב יצחק יעקב וייס, להרב יוסף פדווא. מנחת יצחק, ח"ט, סי' צט, עמ' קכז.
- בחולי כל הגוף אין למול אף שלדעת הרופאים אין בזה סכנה, וימתינו ז' ימים מעת לעת.
130. דין ברית דחוייה ביום חמישי. הרב מנחם יהודה אושפיזאי, בתשל"א. אהלי יהודה. עמ' קעא.

הכרעת המשנה ברורה למול ביום חמישי למרות שיכאב בשבת, אבל בכף החיים מביא חבל רבנים ספרדים להחמיר שלא למול ביום ה' או ו', וכל אחד כמנהגו.

131. כריתת ברית מילה בהרדמה. הרב משה דוב וולנר. חמדת צבי, ח"ד, סי' מח, עמ' קמט-קנא.

יש להתיר במילת גדול, מכיון שאם לא ירדימו יכולים להיות כמה סיבוכים.

132. מציצה בפה דוקא. הרב יצחק יעקב וייס, בתשכ"ט. מנחת יצחק, ח"ט, סי' צז-צח, עמ' קכג-קכז.

נגד רופאי מנצסטר שעשו תעמולה נגד מציצה בפה, ויש חשש שבתו החולים ישמעו להם. כשאין אפשרות אחרת, יש לדחות את המילה בזמנה בשל כך.

133. הטפת דם ברית לנימול על ידי רופא שאינו שומר תורה ומצוות. הרב ישראל וועלץ, להרב יצחק יעקב וייס, בתשכ"ח. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' לג, סעיף ג, עמ' לד-לה.

תשובת הרב שמואל סלנט על כך בשו"ת בית אברהם (הירשוביץ), עמ' 49.

134. היכן לעשות הטפת דם ברית לנימול בקטנותו על ידי רופא גוי. הרב משה זאב זורגר, למוהל ר' חיים דוד יוזעף בנתניה, בתשל"ח. וישב משה, ח"א, סי' פב, עמ' רטז-ריט.

יעשה שריטה דקה במקום החיבור שבו יוצא הדם בשעת המילה.

135. הנקת התינוק אחרי הגיעו לשנתיים. הרב משה זאב זורגר, להרב משה הלברשטם. וישב משה, ח"א, סי' כז, עמ' עז-עט.

אם קשה להפריש התינוק מההנקה, לא עזרה נסיעת האשה לחוץ לארץ כדי שייגמל, והוא בוכה הרבה ואי אפשר להשיאו לדברים אחרים בחיבוק ונישוק, אזי מותר לחזור ולהניקו.

136. נדר סכום לצדקה עבור שתתרפא חמותו ונפטרה לפני שנתן. הרב אברהם יפה-שלזינגר, לר' יודא אריה מאיר הלוי יונגרייז. באר שרים, ח"ג, סי' סז, עמ' רלח-רמא.

יש להחמיר שישלם הנדר, אלא אם כן התנה במפורש על דעת שתחיה חמותו, או שנשאל על נדרו.

יב. השתלות וניתוחים

137. השתלת איברים. פרופ' אברהם ס. אברהם. המעיין, ניסן תשמ"ה, 25-34. איסור חבלה ע"י לקיחת דם. אהרן נתן אדלר. תמוז, 65-66.

השאלות המתעוררות בהשתלה מתורם בריא, מגוסס, ממת, והשתלת לב מלאכותי.

138. השתלת הלב לחולה. הרב משה פיינשטיין, להרב קלמן כהנא, בתשל"ח. אגרות משה, חו"מ ח"ב, סי' עב, עמ' שג.

אין להתיר בשום אופן, והרופאים שעושים זאת הם רוצחים כמזיד, בידעם שבינתיים לא השתנה דבר לטובה.

139. השתלת לב לפי ההלכה. הרב מרדכי הלפרין. אסיא, מ, 5-29. סקירת מכלול הבעיות ודעות הפוסקים בנושאי ההשתלות.

140. השתלת לב בבון בגוף אדם לאור ההלכה. הרב שלמה גורן. הצפה, ו' כסלו תשמ"ה, 5.

אין ביהדות הסתייגות הלכתית או מוסרית מהשתלה כזו, שכן יש מצוה להציל את הנפש, ואין לאדם זהות אחרת בגלל החלפת הלב. התנאי היחיד הוא שסיכויי ההחלמה הם יותר מימים ספורים, כדי שלא לסכן את חיי השעה של החולה בנסיון כירורגי-רפואי.

141. הלב המלאכותי בהלכה. הרב משה הרשור. הלכה ורפואה, ד, פד-צ. התוכן: לב מיכאני ומלאכותי; ישותו מצד ההשקפה היהודית; מתוך ראות הלכותית; בעיות ניסוי באדם; הסיכון בהחלפת לב.

142. השתלת כליות. הרב פנחס ברוך טולידאנו. ברקאי, ג, 23-36. מי שנדב כליה להצלת חברו לא עשה כהוגן אע"פ שהצילו מסכנה ודאית, ולא יברך הגומל מכיון שהוא הכניס עצמו לסכנה.

143. השתלת עור בפצועי כויות לאור ההלכה. הרב שלמה גורן. הצפה, כ"ט באדר תשמ"ה, 5.

מותר להקים בנק עור, ובהשתלת עור של מת אין האיסורים שישנם בהשתלת איברים.

144. טיפול בנפגעי כויות על ידי השתלת עור מן מת. הרב פנחס אליהו אייזנטל. המחנה החרדי, כ"ז אדר תשמ"ה, 10.

כשאפשר ליטול עור ממת נכרי אין ליטול מנפטר ישראל.

145. הפתולוגיה בתלמוד ובנושאי כליו. פרק ה: הכבד. ד"ר אברהם שטיינברג. אסיא, לט, 46-53. פרק ו: הכליות ודרכי השתן. מ, 63-71. השוואת הידע של חז"ל והפוסקים עם הידע הרפואי כיום.

146. תרומת הגוף למדע. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב, ח"ו, סי' סד, עמ' ריז-רכג.

בגלל מצות קבורה ואיסור הלנת המת, אין אדם רשאי להקדיש את גופו או חלק ממנו למדע.

147. בעלת תשובה שתרמה את גופה למדע ומתחרטת על כך. הרב לוי יצחק הלפרין. צפירת תפארה, כז-לט.

אין לתרום למדע בגלל איסורי הלנת המת וניוולו, אבל אין צורך באיבריו כדי שיקום בתחית המתים.

148. אם מותר לנהוג דיאטה בשביל יופי כשמצטער מזה. הרב משה פיינשטיין, להרב יחזקאל שרגא ויינפלד, בתש"ל. אגרות משה, חו"מ ח"ב, סי' סה, עמ' רפט.

אין למחות בידי הנשים הנוהגות דיאטה ליפות גופן, מכיון שהצער הוא רק מניעת הנאה מאוכל, ונהנות מזה שמרזות. בצער רעבון היה מקום לאיסור מחמת חובל בגופו, שאסור להרווחת ממון ולשאר הנאות.

149. אם נערה מותרת ליפות עצמה על ידי ניתוח שהוא חבלה בגופה. הרב משה פיינשטיין, בתשכ"ד. אגרות משה, חו"מ ח"ב, סי' סו, עמ' רפט-רצב. הניתוח מותר לה, מכיון שאינו דרך ביזיון אלא לטובתה.

150. תיקון ועקירת שיניים. תרומת כליה של קטן. בדיקות תינוק אם מעכל עמילנים. רפואה על ידי רופא אליל. הרב יצחק זילברשטיין. הלכה ורפואה, ד, קנה-קנט.

עקירת שיניים בריאות בשביל יופי חיצוני ולא מטעמי בריאות היא חבלה בגוף, אין הבן חייב להסכים משום כיבוד אב, וראוי לרופא להימנע מלטפל בכך. אין קטן יכול לתרום כליה להצלת אחיו, ואין הוריו בעלים עליו שיוכלו להסכים. מותר לכופ קטן לעבור בדיקות מכאיבות, אם זה נחוץ לבריאותו. אין ההורים רשאים לכופ את בתם חולת הנפש, לקבל טיפולים מכאיבים מרופא אליל.

יג. חולים ונפטרים

151. כדני רופאים וחולים. הרב משה פיינשטיין, לד"ר נפתלי זאב רינגל וד"ר יואל יעקובוביץ, בתשמ"ב. אגרות משה, חו"מ ח"ב, סי' עג, עמ' שג-שיא; הלכה ורפואה, ד, קב-קטו.

חולה שלא יתרפא ויש לו יסורים, יניחוהו בשב ואל תעשה מבלי להאריך את ימיו. כשיש מיטה אחת בטיפול נמרץ, יכניסו תחילה מי שספק צריך ריפוי זה אבל יכולים לרפאותו, אך אם הכניסו תחילה מי שודאי צריך ריפוי ויועיל לחיי שעה — אל יוציאוהו. אין לנגוע בגוסס, אבל בטריפה מותר. כופין החולה ליטול הרפואה, אבל פעמים יש להביא רופא שסומך עליו ויאמר לו לקחת. אל יבקש רופא מקרובי המת רשות לנתחו, רק בנכרים. כשמוציאים את רחם האשה, מותר גם לחתוך השחלות והצנורות. אין לסייע לאשה להפיל ולדה. מותר לנתח

חולה שאין לרפאותו כדי להקל יסוריו, ובחולי הערמונית מותר להסיר הביצים. רופא שהיה בשעת יציאת נשמה וקרע ובא אצל השני, אין צריך לקרוע שנית, אלא רק יוסיף משהו על הקריעה הראשונה.

152. קדימה והעדפה במישור הרפואי. הרב משה הרשלר. הלכה ורפואה, ד, עט-פד.

התוכן: יסוד דין הקדימה בתלמוד; אם הוא דין בסדר הצלה או מדיני הכבוד; דיניו בשאר דיני תורה; האם יש פטור מצטער בהצלת נפשות; המקור שמותר להעדיף או לבחור בסכנת נפשות; דין קדימות והעדפה בחילוקי הסיכון והסכנה.

153. רפואת חולה שאי אפשר לרפאותו לגמרי. הרב משה פיינשטיין, למחותנו הרב שלום טענדלער, בתשד"מ. אגרות משה, חו"מ ח"ב, סי' עד, עמ' שיא-שטו. לחתנו הרב משה דוד טענדלער. סי' עה, עמ' שטו-שית.

אין לתת תרופות שאינן מרפאות, ורק מאריכות את חיי החולה ביסורים. כשאי אפשר לרפאותו יש להאכילו דרך הוריד, אבל לא בכפיה שיכולה להזיקו. לפעמים יש להתפלל על חולה שימות. בספק השקול רשאי החולה לסכן חיי שעה בשביל ספק חיי עולם, והורים יחליטו על בנם. חולה מסוכן שנחלה במחלה אחרת, יש לרפאותו ממנה. חיוב להתעסק גם בחולה שאין הרופאים יודעים איך לרפאותו.

154. הלכה למעשה בענין פיקוח נפש. הרב משה פיינשטיין, למח' הרב שלום טנדלר. אוצרות ירושלים, שיד, סה-סח, שטז, צז-צט.

כשהרופאים אינם יודעים לרפא המחלה אין להם לתת רפואות שאינן מרפאות או מקילות היסורים, אבל יש לשאול בעצת רופאים נוספים אפילו קטנים יותר. חילוקי דינים איך לנהוג כאשר החולה אינו רוצה לעשות את הניתוח.

155. שימוש ברפואה חדשה שרובם מתרפאים ממנה ומיעוטם מתים מיד, למי שהיה יכול לחיות עוד שבע שנים בלעדיה. הרב משה זאב זורגר. וישב משה, ח"א, סי' עד-עו, עמ' קצג-רג.

חילוקי דינים רבים מתי לסמוך על הרופאים האומרים לשאוב את מח העצמות של תינוק, ולהשתיל בו מח עצמות חדש כתרופה למחלה הנוראה שלקה בה. הטיפול החדש נותן סיכויים להתרפא לגמרי, אבל מונע נתינת הטיפולים שנהגו עד עכשיו.

156. היש חובה להתריע על חריגות בטיפול בחולה הטרמינלי. הרב יצחק זילברשטיין, לאחות בבית חולים. אסיא, מ, 43-44.

בדרך כלל אין חובה להתריע עד כדי איבוד מקום העבודה, וחייבים רק כאשר זה מסכן את החולה.

157. ספר פני ברוך, בקור חולים כהלכתו; דיני בקור חולים ושאר דיני חולה במשך ימות השנה, וכן סדר התפילות, סגולות והנהגות שונות וכיוצא בזה, ערוכים ומסודרים בסדר טוב ומועיל ובלשון קלה, עם הערות וציורים בפני החיים, מאת הרב ברוך פנחס גולדברג. ירושלים, בני המכתב, תשמ"ה, 17, קפז עמ'.

158. לקט דיני מצות ביקור חולים. הרב אהרן קרויס. פרי תמרים, ז, עג-עה. אופני התפילה על החולה ומקומה. הזכרת שמו ושם אמו.

159. צלילות הדעת בימי הזקנה. הרב שלמה הכהן אבינר. אסיא, לט, 9-19. אחרי מאמרו של ד"ר אליעזר פרל: תסמונות נפשיות עקב הפרעה מוחית. מי"ג הפרקים: זקנה וירידת הכשרונות, ההתייחסות ההלכתית, איזהו שוטה? הזקן והחברה, מרה שתורה, ירידה שכלית וסיכום.

160. מחלות השוטה והשטות בהלכה. הרב אברהם דב לוין. הלכה ורפואה, ד, רסג-רסט.

את מחלות השטות לסוגיהן אפשר למיין לפי מפתח של שטות, רוח, רעיון, טירוף דעת, בעל דעה קלושה, ומה שלא נזכר בגמרא נתון לשיקול דעתו של הדיין.

161. מאימתי הגוסס אינו כחי. הרב מאיר אמסעל. המאור, רפב, 16-19. להר"ר אשר ישעיה שארף. רפג, 24-26.

כל זמן שהלב פועם והריאה נושמת נחשב חי אפילו אם המוח מרוצץ ונפגם לגמרי, ונקרא גוסס זמן ממושך.

162. ארוכת בת עמי; מאמרים והרצאות במסגרת בתי החולים "הדסה". מאת הרב יעקב-מן רקובסקי. ספר ג. ירושלים, דפוס צור-אות, תשמ"ה, יט, 371 עמ'.

163. ספר זכרון מאיר על אבילות ועניני רפואה וחולי, חלק א, מאת הרב אהרן ב"ר מאיר לעווין מנהל בישיבת נר ישראל. טורונטו, דפוס שמחה גראפיק בניו-יורק, תשמ"ה, 782 עמ'. שער לועזי: Sefer Zichron Meir vol. I. Rabbi Aaron Levine, Toronto 1985.

164. אם אכל יכול לנסוע עם אשתו לבית חולים ללדת. רבבות אפרים, ח"ד, עמ' שסט, אות ב.

הרב משה פיינשטיין פסק לנכדו הרב יעקב טנדלר שבודאי מותר.

165. על התקלה בבתי חולים שנפלים נזרקים לאשפה. הרב יהודה גרשוני. ברקאי, ג, 45-53.

יש לקבור נפלים מחמת מצות קבורה, או כדי שלא להכשיל כוהנים. אפשר להקל רק בשפיר מלא מים או דם, שאין לו כלל צורת הגוף.

166. לימוד רפואה על ידי כהנים בבתי חולים בטומאת מת. הרב לוי יצחק הלפרין. הלכה ורפואה, ד, קצב-רה.
- אין להתיר על ידי טומאה בחיבורין של חרב הרי הוא כחלל. הדרך הנכונה היא ללמוד על גופות נכרים, ואם לומדים על גופות יהודים צריך לסדר שיהיו באהל שקוף נפרד, והכהן יעמוד בחוץ. כאשר צריך נגיעה, אפשר לעשות זאת בבעלי חיים.
167. הצעה לתיקון בעית טומאת כהנים בבתי חולים: "כּוּדִם" אינו עליה. הרב אברהם כהנא שפירא. תחומין, ו, 129-138. סדק שבתקרה אינו מציל מפני הטומאה. הרב אליהו בקשי-דורון. 139-148. סדק שבתקרה חוצץ בפני הטומאה. הרב מנחם מנדל הכהן שפרן. 149-162.
- אין הרבנים מקבלים את הצעת הרב שפרן לפתור את בעית טומאת הכהנים בבתי חולים.
168. עניני לבוד בהלכות טומאה ובכל התורה. הרב שאול ישראלי. ברקאי, ג, 65-78.
- אין אפשרות להשתמש בהצעת הרב מנחם מנדל כהן (תחומין, ה, 225) לתיקון בעית טומאת כהנים בבתי החולים.
169. ניתוחי מתים בהלכה – סקירה ביבליוגרפית. הרב קלמן כהנא. אסיא, לט, 54-89, מ, 72-73.
- רשימה מורחבת מקודמותיה. 110 + 14 ערכים ומפתחות.

יד. ניתוח הערמונית וסירוס

170. מי שנתחווה בפראסטאט (ערמונית), אם מותר לבוא בקהל. הרב משה פיינשטיין, לרבי ישראל הירש האדמו"ר מבאד-אישעל, כתשל"ד. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' כח, עמ' נו. לנכדו הרב מרדכי טענדלער, בתשמ"ג. סי' כט, עמ' נז-סז.
- כשהניתוח נעשה בשבילין שבתוך הגוף, אין זה פצוע דכא. מי שנתח אצל רופא מומחה והסתרס לא עבר על איסור, ואין לחייבו לגרש את אשתו. רווק לא ישא אשה כשרה גם אם מתרצית לו, ואף לגיורת יש להודיעה כדי שלא יהיו קידושי טעות.
171. מי שעבר ניתוח על שקד הפרוסטט, אם נעשה פצוע דכא. הרב יצחק אייזיק ליעבעס, לר"י מיירוביץ. שו"ת בית אבי, ח"ד, סי' קמח-קמט, עמ' רפג-רפט. להרב אברהם יצחק הופמן. סי' קנט, עמ' שיז-שיט.
- בחיתוך השבילים שבתוך הגוף אינו נעשה פצוע דכא. חייבים הרופאים לנתח באופן המותר. שלא להיכשל באיסור סירוס.

172. פצוע דכא. הרב אברהם אהרן בורשטיין מטברג, בתרפ"ג. גר אהרן, סי' א, עמ' א-יז.

מחמת כמה טעמים מותר לבוא בקהל, מי שהסירו לו בניתוח ביצתו הימנית כי נראו בה סימני שחפת, ומרוב מוגלה נקרע הכיס ונעשו בו שני נקבים שהאחד נסתם והשני פתוח, ואין לברר אם הוא בכיס או סמוך לו.

173. אם יש חשש פצוע דכא כשהרופא מזריק לכיס הביצים, ופעמים נוגע גם בביצים. הרב יצחק אייזיק ליעבעס, לרד"א. שו"ת בית אבי, ח"ד, סי' קנ, עמ' רפט-רצב.

גדולי האחרונים הקילו כשהרופא ניקב הביצים לצורך רפואה, וכשהזריק וספק אם נגע בביצים, ספק פצוע דכא מותר.

174. בחור שנחלה בביצתו השמאלית מחמת הוצאת זרע לבטלה, אם מותר לבוא בקהל, ואם מותר לבדוק הזרע אם ראוי להוליד. הרב משה פיינשטיין, בתשכ"ט. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' כז, עמ' נה.

מותר לו לשאת אשה ישראלית, משום שבא על ידי חולי ונחשב בידי שמים, ועל כן אין נפקא מינה לעשות בדיקת הזרע ואסור.

175. מי שאינו ראוי להוליד היות שביציו טמירים בגופו, ולא נתבשלו כל צורכם ואין בכוחם למלא את תפקידם, אם מותר לרופאים לכוותם ולהשתיל תחתיהם אחרים שנלקחו מאדם אחר, ואפשר שיוכל להוליד על ידם. הרב נתן גשטטנר, להרב שמואל אליעזר שטרן. שו"ת להורות נתן, ח"ד, סי' צח-קג, עמ' קמה-קנד.

מותר ואין בזה משום מסרס, ואפשר לסמוך על דברי שני רופאים זה שלא בפני זה שהוא אינו יכול להוליד. אינו נעשה בכך פצוע דכה, ומה שהרופאים כרתו הרי השתילו אחרים במקומם, אלא שספק אם מותר להשתיל ממת שלא לצורך פיקוח נפש אלא לפריה ורביה.

176. אם מותר לנתח מי שאינו ראוי להוליד מחמת שנסתם חוט הזרע ואין יוכשר לקהל, ודין מי שנעשה סריס כזה על ידי מעשה אדם שקורין vasectomy. הרב משה פיינשטיין, לחתנו הרב משה דוד טענדלער, בתש"ס. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' ל, עמ' סז-ע. לנכדו הרב מרדכי טענדלער. סי' לא, עמ' עא-עג.

הניתוח עצמו מותר, שהוא תחילת הריפוי ואין בו משום סירוס. לבוא בקהל מותר למי שנתרפא, או שנותר על ידי רופאים באופן כזה שהרוב נרפאים. יש חילוק בין מי שנולד סריס, למי שנסתרס ברשעותו שאינו יוצא מאיסורו עד שיוודע שנתרפא בודאי.

177. סירוס לצורך פיקוח נפש. הרב יצחק יעקב וייס, להרב שלום קרויז. מנחת יצחק, ח"ט, סי' קמא. עמ' קצו.

זקן בן שמונים שפרש מאשתו לפני שנתיים וחלה במחלה הידועה, מותר לחתוך לו ביצה אחת מכיון שלדעת הרופאים יתרפא בכך, ואין בזה איסור סירוס. יש מקום להקל שישאר לדור עם אשתו, ויראי הוראה מהססים בזה.

178. בגדלות וסימנים של איילונות וסריס. הרב חיים דוד רגנשברג. הלכה ורפואה, ד, מד-מז.

ביאור רמב"ם תמוה בהלכות נערה בתולה, פ"א, הל' ח-ט.

179. סירוס באשה. הגוסס אם יש לו דין חי לגבי קידושין וגיטין ולשאר דיני התורה. הרב יהודה ליב גורדין מלומזא. הלכה ורפואה, ד, לד-מג. לדעת הרשב"א אין איסור סירוס באשה. גוסס נחשב כמת רק ברגע של גמר המיתה.

180. סירוס אשה שאפשר לתקנו על ידי ניתוח. הרב משה פיינשטיין, להרב אליקים אלינסון, בתשמ"א. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' לב, עמ' עג-עז. אין לסרס אשה אף אם בניתוח שני יכולים להחזירה לקדמותה. זוג שיש להם בן ובת, יכולה האשה למחול מחמת חולשה שלה או שלו חיוב עונה רק לימים שלדעת הרופאים לא תוכל להתעבר, אבל לא יינשאו על דעת כן. לא יזריקו זרע נכרי למעי אשה אף שמותר מן הדין, ומי שעשה כן הולד כשר אף לכהונה. זרע הבעל מותר להזריק.

181. אם מותר לסרס אשה שהרופאים אסרו להוליד מחמת שילדה ילדים על ידי ניתוח דיוצא דופן. הרב משה פיינשטיין, בתשכ"ט. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' לג, עמ' עז.

אין להתיר סירוס אשה, וישמש במוך שש שנים עד שהרחם יתחזק. אם אז יאמר רופא מומחה שעדיין סכנה לה להתעבר, ימשיך במוך כל זמן שראויה להתעבר.

182. סירוס אשה שסכנה לה להתעבר, ואינה יכולה למנוע העיבור באופן אחר. הרב משה פיינשטיין, להרב דניאל ליווי, בתשל"ג, תשל"ח ותשל"ט. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' לד-לו, עמ' עז-פ.

כאשר אינה יכולה לקבל טבעת ברחמה, וכשנוטלת גלולות רואה דם ונמנעים מתשמיש, צער גדול כזה הוא כעיגון ומותר לסרס. אין להתיר הסירוס ואפילו לא לשמש במוך, כאשר אירע שנולד לה ולד שאינו כראוי.

183. אשה שהרופאים אומרים שסכנה לה להתעבר, ובעלה לא קיים עוד פריה ורביה, אם מותרים לעסוק בפריה ורביה. הרב יצחק יעקב וייס, להרב ליפא זיכערמאן. מנחת יצחק, ח"ט, סי' קלו, עמ' קפט-קצא.

בירור פסקי רבי יואל טייטלבוים מסטמאר בנידון, שבלא קיים עדיין

- המצוה ישמש כדרכו ומן השמים ירחמו, אבל אין כל הנדונים שוים, ובמקום ספק יש להתייעץ עם גדולי הדור.
184. אם מותר לאיש חולה לשאת אשה על מנת שתעשה שלא תתעבר. הרב משה פיינשטיין, בתשל"ט. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' עא, עמ' קלט.
- בגלל שיקשה עליו לגדל בנים לא הותר לו, ועדיף שישא אשה מבוגרת שאינה ראויה להוליד.
185. מסוכנת להתעבר אם רשאית להשתמש במוך. הרב משה פיינשטיין, בתשכ"א. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' סז, עמ' קלז.
- מותר בצניעות ובלבד שלא תפרסם לחברותיה, כי כל אחת היא שאלה בפני עצמה.
186. נשים שרוצות לעשות שלא תתעברנה. הרב משה פיינשטיין, לד"ר בען מארקוס, בתש"ך. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' עד, עמ' קמב.
- אין להתיר לשמש במוך רק במקום סכנה. כשיש סיבה נחוצה, יכולות לקחת גלולות אם אין רואות דם מחמתן. חולת עצבים ומותר לה להשתמש במוך, תוכל לשים קצף במשך שנתיים. אשה חלושה מחמת שתי לידות בשנה, אסורה במוך ומותרת באיחור הטבילה, ואם לא — ישמשו בקצף.
187. מניעת הריון לאשה שילדה בניתוח קיסרי. הרב משה פיינשטיין, להרב יעקב אפרים הלוי ליוואוויץ. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' סב אות ב, עמ' קכב.
- יש לחכות שנה עד שיתחזק הרחם, ובינתיים ישמשו במוך.
188. שימוש במוך מחשש חולשה ומרה שתורה. הרב משה פיינשטיין, בתשל"ט. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' סט, עמ' קלח.
- מותר להשתמש בטבעת מחמת הסכנה אבל לא בגלולות, כי רובן רואות דם ויש חשש איסור נדה.
189. אשה שרוצה לעשות שלא תתעבר, כדי לטפל בילדה שלה שהיא חולה. הרב משה פיינשטיין, לנכדו הרב יעקב טענדלער. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' עג, עמ' קמ-קמב.
- אסורה לשמש במוך או לקחת סמים, מכיון שאפשר לקחת נערה לטפל בילדתה. בחור החולה בתסמונת Marfen ויש מחצה לערך שילדיו גם יחלו בזה, לא יימנע מלשאת אשה בת בנים שיודיע לה ותתרצה. זוג שיש להם בן ובת ולא יותר אין צריכים ללכת לרופאים, אלא יתפללו לה' שיזכה אותם בעוד בנים ובנות. רופא שצריך לכתוב בשבת יש לפניו כמה דרכים איך להתנהג, ועדיף על ידי חשמל.
190. זוג שרוצה לשמש במוך, משום שמחמת חולשתם מגידול הילדים הם מכים אותם. הרב משה פיינשטיין, בתשל"ח. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' סח, עמ' קלז.

היתר מיוחד לשנתיים מיום שתוליד, בגלל חשש סכנה.

191. שימוש במוך כשאינה מתרצה לבעלה באופן אחר. הרב משה פיינשטיין, בתרצ"ו. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' ע, עמ' קלח.

כשאינו יכול לפייסה שתתיר בלא מוך יש להתיר לצנועין, ובמקום סכנה מותר לכל.

192. בענין הגלולות שלא להתעבר. הרב משה פיינשטיין, להרב הלל ארלאנגער, בתשל"ב. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' עב, עמ' קלט.

אין לקחת בלא צורך גדול, ושייך להתיר רק כשעצביה מתוחים והוא כמו חולי, ובדקה שאינה רואה מהם דם.

193. האם אפשר לסמוך על בדיקה מדעית כדי לקבוע אבהות. הרב ישראל וועליץ, להרב שלום יחזקאל שרגא רובין-הלברשטם, בתשי"ט. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' קמג, עמ' קלו.

אין לסמוך להלכה על תוצאות בדיקות מדעיות של הדם.

194. בדיקת זרע. הרב ישראל וועליץ, להרב משה שטרנבוך, בתשל"א. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' קלג, עמ' קכז.

אין להתיר הוצאת זרע, במיוחד סמוך לאחר הנישואין.

טו. אשה ובעלה

195. יחוד באשה שצריכה ללדת לבדיקה אצל רופא. הרב משה פיינשטיין, להרב שמחה בונים הכהן, בתשמ"א. אגרות משה, אה"ע ח"ד סי' סה אות א, עמ' קכז.

הרופא במלאכתו עוסק, ויש שם עוד חולים ומשרתת. לא תלך אחרונה וכשאין משרתת אלא עם מישהו, ובכל אופן אינה נאסרת על בעלה בגלל יחוד.

196. בחורה שאין לה אלא שחלות, אם יש חיוב להודיע זאת לעומד לשאתה. הרב אליעזר יהודה ולדינברג. ספר זכרון (נסים), ח"א, צט-קג.

נדפס בספרו ציץ אליעזר, חט"ז, סי' ד, כמובא ברשימה הקודמת, 127.

197. אם יש לבדוק למחלת טיי סאכס קודם הנישואין. הרב משה פיינשטיין, לחתנו הרב משה דוד טנדלר. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' י, עמ' כא. מכיון שהיום קל לבדוק זאת יבדקו, אבל רק בצינעה.

198. בת אשה שנתגרשה מבעלה הראשון שהיה חולה במחלת שגעון, על ידי רב שהיה מגייר גרים בלא דקדוק. הרב משה פיינשטיין, בתשל"ח. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' טו, עמ' לא.

מותר לסדר לה קידושין, שודאי נתגרשה האמא כדין, ומה שהרב החתים את האב בבית החולים, היה רק כתבו ותנו ומינוי סופר ועדים ושליח.

199. חולה במחלת שגעון שנפרדה מבעלה בלא גט, ואחר כך נולדה לה בת מאיש אחר. הרב משה פיינשטיין, להרב דוד כהן, בתשל"ד. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' פב, עמ' קמו-קמז.
- יש להתיר הבת לישראל כשר ואף לכהן, מכיון שיש לחשוב נישואיה השניים קידושי טעות לגודל שגעונותיה בעניני אישות.
200. איסור נטילת הבתולים על ידי רופא, לפני בעילת המצוה אחר הנישואין. הרב יצחק יעקב וייס, להרב משה סג"ל דייטש. מנחת יצחק, ח"ט, סי' צ, עמ' קטו.
- האיסור בין לפני הנישואין ובין משנישאה, אלא אם כן אי אפשר אחרת. טיפול הרופא ובעילת הבעל יגרמו לביטול פריה ורביה שבועות רבים.
201. נאמנות רופאים על אשה חולנית שנשתטית. הרב משה זאב זורגר. וישב משה, ח"א, סי' יז-יח, עמ' נא-נז.
- לא תיקן רגמ"ה שלא לשאת אשה אחרת — כשהרופאים אומרים שאשתו משוגעת ללא תקנה ותהיה כל חייה במוסד לחולי רוח, אלא שכבר פשט המנהג שלא להתיר בלי מאה רבנים.
202. תחולת חרם רגמ"ה שלא לגרש בעל כורחה, באשה נכפית. רבינו מאיר גאויזון. שאלות ותשובות, אה"ע, סי' י, עמ' מה-מח, בהסכמת הרבנים יהודה חאמי ושלמה אלפארנגי.
- כשנגלה לבעל אחרי הנישואין שאשתו חולה נכפית (נפילה) — יכול לגרשה בעל כורחה, ולא גזר רגמ"ה על כך.
203. מי שהסתמא בשתי עיניו, האם לדון את אשתו בדין מורדת ומאס עלי, או כנסתחפה שדהו. הרב רפאל ידידיה שלמה צרור מאלג'יר, לקושטנטינא. פרי צדיק, תשמ"ה, ח"א, סי' יא, עמ' קסג-קסז.
- אין כופין האיש להוציאה, ואין כופין האשה לשבת עמו. כופין אותו ליתן לה מזונות, כתובה בלי תוספת, ונדוניתה.
204. כלה שנמצא קשר בצוארה, ואחרי הנישואין התנפח מאד עד שאין תרופה למחלתה הקשה, ואינה יכולה למלא חיובי האשה. הרב גבריאל אשכנזי מארם צובה. שאלות ותשובות, ירושלים, מכון הכתב, תשמ"ה, סי' יא-יב, עמ' 175-201.
- אין הבעל חייב לתת לה תוספת מחצית על הנדוניא, ונראה כי כל הנישואין הם מקח טעות. דייני ארם צובה חלקו על כך, וחייבו את החתן בכל.

205. מי שנישא לחולת ריאות, אם יכול לכופה להתגרש. הרב ישראל וועלץ, להרב צבי פסח פרנק, בתש"י. שו"ת דברי ישראל, ח"ג, סי' ח, עמ' ח. אם יתברר שהיתה חולה לפני הנישואין — יש לתלות שהקידושין טעות, ובכל אופן יש להתיר לו לישא אחרת אם תסרב לקבל גט.
206. המשתנת במיטה. הרב אהרן בוכריס. שו"ת בגדי אהרן, אה"ע, סי' א, עמ' צח. זהו מום כדעת הבית יוסף, ולא כהתשוב"ץ שאינו מום, או הדרכי משה שמסתפק בכך.
207. תביעת בעל לגירושין בטענה שאשתו חולה ואיננה מסוגלת ללדת. הרבנים חיים גדליה צימבליסט, ע. אזולאי וב. לוי. פסקי-דין, יג, 290-293. כשהאשה חולה במחלה חשוכת מרפא, אינה יכולה ללדת מחמת הסכנה ואינה מתפקדת כאשה, יכול הבעל לגרשה בעל כרחו, ואם מסרבת אפשר להתיר לו לשאת אשה אחרת.
208. גירושין וחלוקת הדירה המשותפת. הרבנים י. נדב, נחום שיינין ושמואל פופוביץ. פסקי-דין, יג, 297-303. פשרה ממונית אצל זוג המתגרש בגלל מחלות שנמצאו אצל כל אחד: מחלת הנפילה אצל הבעל, וליקוי בכלוטה אצל האשה.
209. חולה שאינו יכול לדבר ולרמוז, אם יכול לגרש על ידי פוליגרף. הרב משה פיינשטיין, להרב אלימלך שכטר, בתשל"ט. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' צח, עמ' קסז. כשבדקוהו באותו זמן בעינים אחרים וראו שהשיב נכון בהבנה — יכולים לסמוך על זה לענין גט, אבל בדרך כלל יש לעשות למגרש גם בדיקות אחרות.
210. חולה בשגעון רדיפה ויודע ענין גירושין, אם גיטו גט. הרב משה פיינשטיין, להרב ליבוש לאנדערסמאן, בתשל"ט. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' צז, עמ' קסז. אין חשש בגט שלו וכשר, מחמת שהוא שוטה לדבר אחד, וניכר לכל שיודע מענין אישות וגירושין.
211. גט שניתן על תנאי. הרב משה פיינשטיין, בתשכ"א. אגרות משה, אה"ע ח"ד, סי' קי, עמ' קפא-קפב. אין להסתפק בבריאות הבעל, כאשר הוא עובד במשרתו כרגיל, כבריא ופיקח.
212. איטר רגל לגבי חליצה. הרב משה מאיר בריעף. פרי תמרים, ז, לח-מב. חולצת מהאח הקטן שאינו איטר. כמו שפסק הנודע ביהודה.

טז. יחסי עבודה

213. שביתת הרופאים בהלכה. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב, ח"ו, סי' סג, עמ' רא-ריז.

הרופאים רשאים להכריז שביתה נגד המעסיקים, ולפתוח מוקדי רפואה בהם יטפלו בחולים בתשלום. אסור להם לפגוע בחולים, ולנטוש את בתי החולים.

214. שביתת הרופאים לאור ההלכה. הרב שלמה גורן. אסיא, לט, 45-32 (מהצפה).

על הרופאים לחזור לעבודתם, אבל יכולים להתנות מה יהיה גובה שכרם.

215. תגמולי ביטוח לנפגעי עבודה. הרב מנחם יהודה אושפיזאי. אהלי יהודה, עמ' קנט-קסד.

מי שעבד והרויח בימי מחלתו אחרי שנפגע בעבודה, יכול מכל מקום לקבל את תגמולי הביטוח הלאומי.

216. נסיונות רפואיים בבעלי חיים ובכני אדם. פרופ' אברהם-סופר אברהם. אסיא, לט, 25-20.

סקירת דעות הפוסקים במכלול פרטי שאלות אלו.

יז. רצח מרחמים והפלות

217. רצח מתוך רחמים. גרשון קליין הי"ד. ספר חג"י, 281-275.

שיתוף פעולה בין רופאים לפוסקים יביא לפתרון בעיות בתחום זה.

218. המתה מתוך רחמים. הרב ישכר דב פרימן. הלכה ורפואה, ד, רצא-שכט. אסור לרופא לתת סם ממית לחולה סרטן ביסורים נוראים, בין אם הוא יהודי או גוי. אסור למנהל בית חולים לתת הסכמתו לכך, ואפילו לרופא גוי.

219. הקצרת חיים על ידי תפילה או כישוף, או על ידי נרקוטיזם. הרב משה דוב וולנר. חמדת צבי, ח"ד, סי' נד, עמ' קסז-קע.

מותר להתפלל על חולה שסובל זמן רב שילך לעולמו. אסור להרוג נפש על ידי היפנוזה, או לגרום שהמהופנט יהרוג נפש.

220. בדין עובר ודין רודף. הרב זאב אברהם ביינדר. הלכה ורפואה, ד, של-שלג. ביאור דברי הראשונים בענין הריגת עובר.

221. בדיקת עובר אם הוא חולה שלא יוכל לחיות, על ידי הוצאת לחלוחית מרחם האשה. הרב משה פיינשטיין, להרב דוד מרדכי לוריא, בתשל"א. אגרות משה, חו"מ ח"ב, סי' עא. עמ שא-שג.

אין לבצע הבדיקה, מפני שגם אם יתברר שהעובר חולה – אסור להפילו משום רציחה.

222. הפלת עובר אסורה אף בשביל צער האם. הרב משה פיינשטיין, לחתנו הרב משה דוד טענדלער, בתשל"ז. אגרות משה, תו"מ ח"ב, סי' סט-ע, עמ' רצד-ש. לנכדו הרב שבתי אברהם הכהן, ש-שא.

איסור חמור להפיל כל עובר מדין רציחה, ואפילו ממזר או הידוע שחולה במחלת טיי-זקס, ודלא כמו שהתיר רב אחד באסיא יג.

223. הפלת עובר. הרב גדליה אהרן רבינוביץ. הלכה ורפואה, ד, קמח-קנד. לכתחילה יעשה על ידי רופא ישראל, ואם אין – יכול לעשות גם על ידי גוי.

יח. הפריה מלאכותית

224. איסור ליהודי לתרום זרע לבתי חולים, וליהודיה להסכים לטיפול רפואי שיזריע בה זרע שאינו מבעלה, ובכל מקרה צריך שאלת רב. הרב אברהם כהנא שפירא והרב מרדכי אליהו. המודיע, י"ז שבט תשמ"ה, ב.

225. הזרעה מלאכותית בפסיקה ובחקיקה במדינת ישראל. יוסף גרין. אסיא, מ, 62-45.

סקירת פסקי הדין שניתנו בנושא בבתי הדין ובחקיקה בישראל.

226. בן שנולד בהזרעה מלאכותית. הרב דוב מנחם רגנשברג. הלכה ורפואה, ד, כד-כח.

דינו כבנו לכל דבר, ואינו בן הנדה או ממזר.

227. הנדסה גנטית ותינוק מבחנה בהלכה. הרב משה הרשלר. הלכה ורפואה, ד, צ-צה.

לענין יחוס נחשבת האם זו שילדה בפועל.

מפתח המחברים

- אבינר, ר' שלמה 115, 159
 אברהם, אברהם-סופר 120, 137, 216
 אדלר, אהרן נתן 137
 אויערבך, ר' שלמה זלמן 80
 אושפיזאי, ר' מנחם יהודה 130, 215
 אזולאי, ר' ע. 207
 אייזנבך, ר' חנניה יוסף 70, 104
 אייזנטל, ר' פנחס אליהו 144
 אליהו, ר' מרדכי 224
 אמסל, ר' מאיר 161
 אפלבוים, ר' דוד יעקב 26
 אשכנזי, ר' גבריאל 204
 בוכריס, ר' אהרן 206
 בורשטיין, ר' אברהם אהרן 172
 ביינדר, ר' זאב אברהם 220
 בניהו, מאיר 1
 בקשי-דורון, ר' אליהו 167
 ברוך, ר' לייב 23
 בריף, ר' משה מאיר 212
 ברכה, יהודה 71
 ברנשטיין, ר' יצחק 59
 גבאי, ר' יוסף 123
 גביזון, ר' מאיר 202
 גולדברג, ר' ברוך פנחס 157
 גולדברג, ר' זלמן נחמיה 43
 גורדין, ר' יהודה לייב 179
 גורן, ר' שלמה 140, 143, 214
 גלבפיש, ר' יהודה לוי 42
 גרוס, ר' צבי 36
 גרין, יוסף 225
 גרינבלט, ר' אפרים 25, 51, 58-60, 87, 102, 118, 164
 גרשוני, ר' יהודה 165
 גשטטנר, ר' נתן 8, 14, 55, 82, 109, 175
 דושינסקי, ר' יוסף צבי 128
 דייטש, ר' מתתיהו 110
 דינקל, ר' משה טוביה 48
 דרוק, ר' זלמן 52
 הלפרין, ר' לוי יצחק 147, 166
 הלפרין, ר' מרדכי 139
 הרשור, ר' משה 28, 81, 86, 141, 152, 227
 ווזנר, ר' שמואל 45, 69
 וולנר, ר' משה דב 2, 3, 12, 13, 66, 119, 126, 131, 219
 וינגולד, ר' יעקב 86
 ויס, ר' יצחק יעקב 9, 98, 105, 106, 111, 129, 132, 177, 183, 200
 ולדינברג, ר' אליעזר יהודה 46, 65, 196
 ולץ, ר' ישראל 10, 11, 15, 16, 64, 72, 78, 89, 90, 93-97, 112, 133, 193, 194, 205
 וקסלר, ר' יהודה לייב 40
 זורגר, ר' משה זאב 7, 44, 68, 76, 122, 134, 135, 155, 201
 זילברשטיין, ר' יצחק 4, 30, 150, 156
 חרל"פ, ר' יחיאל מיכל 33
 טולידנו, ר' פנחס ברוך 142
 ישראל, ר' שאול 168
 כהן, ר' אורי 31
 הכהן, ר' רפאל 125
 כהנא, ר' קלמן 169
 כץ, ר' אליהו 61
 לב, זאב 73, 74
 לובל, ר' צבי 22
 לוי, ר' ב. 207
 הלוי, ר' חיים דוד 53, 75, 83, 91, 117, 146, 213
 לוין, ר' אברהם דוב 59, 160
 לויז, ר' אהרן 163

ליבס, ר' יצחק אייזיק	29, 35, 38, 39, 41	פרנק, ר' יצחק שמעון	28
47, 49, 101, 103, 114		צימבליסט, ר' חיים גדליה	207
127, 171, 173		צרור, ר' רפאל ידידיה שלמה	203
מזרחי, ר' נסים חיים משה	107	קליין, גרשון	217
מלכי, ר' רפאל מרדכי	1, 18, 27, 108	קליין, ר' שלום	17
מלצר, ר' איסר זלמן	57	קרויס, ר' אהרן	158
מצגר, ר' זאב	19	ראטה, ר' יחזקאל	54, 77
נדב, ר' י.	208	רבינוביץ, ר' גדליה אהרן	5, 223
נוטיק, ר' שמואל	125	רגנשברג, ר' דב מנחם	226
נשר, ר' בן ציון	99, 100	רגנשברג, ר' חיים דוד	178
ספקטור, ר' יצחק אלחנן	57, 92	רובין, ר' מנחם מנדל	20, 34
עמנואל, יונה	120	רובינפלד, ר' פנחס חיים	50
פולטשק, ר' משולם יהודה	54	רוזנברגר, ר' יקותיאל יהודה	88
פופוביץ, ר' שמואל	208	רקובסקי, ר' יעקב מן	162
פינהנדלר, ר' ישראל פסח	63	שורקין, ר' מיכל	21
פיינשטיין, ר' משה	37, 51, 79, 113, 116	שטינברג, אברהם	121, 145
138, 148, 149, 151, 153		שטרן, ר' יחיאל מיכל	19
170, 174, 176, 180-182		שטרן, ר' משה	32
184-192, 195, 197-199		שטרנבוך, ר' משה	85
209-211, 221, 222		שינברג, ר' חיים פנחס	84
פיקרסקי, ר' ישראל יצחק	67	שינין, ר' נחום	208
פלדברגר, ר' יחזקאל	56	שלזינגר-יפה, ר' אברהם	62, 136
פרומר, ר' אריה צבי	124	שניאורסון, ר' מנחם מנדל	24
פרוש, יעקב	6	שפירא, ר' אברהם	167, 224
פרימן, ר' ישכר דב	218	שפרן, ר' מנחם מנדל	167

מפתח הענינים

אבהות 193 ; אבלות 163, 164 ; אבקות 18 ; אוזניים 121, 122, 125 ; אחות 7, 156 ; אחריות החוקר 5 ; איבוד לרעת 19 ; איטר 8, 9, 212 ; איילונית 178 ; איסורי אכילה 17, הנאה 103 ; אכזמה 122 ; אספירין 161 ; ארבע כוסות 83-86.

בבון הקוף 140 ; בדיקת דם 193, זרע 174, 194, עובר 221 ; ביטוח לאומי 215 ; ביטול בששים 105 ; ביצים 172 — 175 ; ביקור חולים 157, 158 ; בישול בשבת 72, 73 ; בית חולים 63, 73, 77, 79, 101, 105, 126, 132, 162, 165 — 167, 218, 224 ; בית כנסת 116 ; בלוטה 208 ; בעלי חיים 216 ; ברזל ממית 66 ; ברכות 17, 18 ; ברכת המזון 16, 100 ; בשר בחלב 104, 106 ; בתולים 200.

גבס 121, 123; הגומל 50, 142; גוסס 32, 137, 151, 161, 179; גט 209—211; גיורת 170; גירושין 202, 205, 207—211; גלולות 182, 186, 188, 192; גמגום 75; גמילות חסדים 47; גר חושב 33; גרות 198.

דופק 1; דיאטה 148; דירה משותפת 208; דם 44—46, 63, 119, 137, 193. הבדלה 79; הגעלה 78; הומיאופטי 82; הוצאה 53—55, 75, 80; הזרעה מלאכותית 180, 224—227; הטפת דם ברית 133, 134; היפנוזה 219; הנדסה גנטית 227; הנקה 135; הפלות 92, 151, 220—223; הצלה 19, 25, 34, 37, 38, 45—48, 54, 152; הקזת דם 27; הרדמה 131; הריון 1; השתלות 53, 137—144, 155, 175.

ויטמינים 61, 106.

זימון 87, 104; זמן פיקוח נפש 28; זקנה 159, 177; זריקה 66, 79, 173. חולים 11, 12, 15—17, 19, 30, 32, 45—47, 53, 56, 59, 63—66, 70, 77, 80—90, 93—111, 151—160, 197—210, 213, 219; חיים בנס 23; חילול שבת 29, 30, 32, 56, 63; חילוני 133; חימום בשבת 64; חיסון 65; חלומות 1; חליצה 212; חמץ 79—82; חצי שיעור 95, 96; חציצה 120—125; חריגות בטיפול 156; חשמל 71—74, 189.

טבילה 120—125; טביעת אצבעות 76; טומאה 166—168; טטנוס 65; טייזקס 197, 222; טלטול 77; טריפה 151.

יולדת 35, 39, 40, 50, 51, 55, 56, 90—92, 164; יום טוב 101; יום כיפור 53, 79, 90—100; יופי 148—150; יחוד 195; יחוס 227; יחסי עבודה 156, 213—215; יין 83; יעלה ויבוא 100; ירושלים 1.

כבד 145; כהנים 165—168, 180, 199; כויות 143, 144; כיבוד אב 117, 150; כישוף 219; כליות 142, 145, 150; כסא גלגלים 49; כפית ריפוי 151, 153⁴; כתיבה 189.

לב 137—141; לבוד 168; לידה 1, 107; ליל הסדר 83—86, 101, 118; לימוד רפואה 166.

מאכלות אסורות 82; מוקצה 54, 75; מורדת 203; מח עצמות 155; מחלה תורשתית 189; מחקר המזיק 5; מחשב לנכה 74; מי רגלים 10; מי רפואה 62; מי שברך 51; מילה 1, 66, 126—134; מיקרו-גל 73; מכשיר נגר גמגום 75; קשר 54; מלח 105; ממזר 222, 226; מניעת הריון 180—192; מפטיר 52; מפיס מורסה 67; מצה 47, 101; מצוות עשה 47, 84—86; מציצה 132; משלוח מנות 103; משקפי שמש 80; משתנת 206.

נאמנות רופא 201; נבילות וטריפות 106—108; נדה 119, 136, 226; נטילת ידים 14, 15, 63; נישואין 47, 170, 174, 189, 196—207; ניתוחי מתים 169;

ניתוחים 3, 32, 76, 79, 94, 127, 149, 151, 154, 170 – 182; נכפה-נפילה 202, 208; נכרים 3, 7, 33 – 36, 39, 53, 57, 72, 81, 98, 134, 144, 151, 166, 180; 218, 223; נסיונות רפואיים 216; נפגע בעבודה 215; נפיחות 204; נפלים 165; נרות 98; נשיאת כפים 12, 13; נשים 179 – 192; נשמת אברהם 120; נשתנו הטבעים 112.

סגולות 96, 107, 108, 157; סוכה 101; סומא 52, 203; סיכה 79; סירוס 170 – 182; סכנה 68, 89, 90, 92, 101, 103, 112 – 118, 127, 152, 181 – 192; ספק סכנה 24 – 27, 47, רפואה 27; סרטן 218.

עוברים 220 – 223; עונה 118; עור 143, 144; עינים 94, 121; עישון 113 – 118; עליה לתורה 49, 50, 99; עצבים 186, 192; עצמות 69, 70; ערלה 110, 111; ערמונית 151, 170 – 176.

פאפאיא 110, 111; פוליגרף 209; פיקוח נפש 19 – 32, 34 – 36, 55, 56, 60, 154, 175, 177; פסח 53, 78 – 85; פצוע דכה 170 – 176; פציעה 65, 66; פריה ורביה 183, 200; פתולוגיה 145.

צדיק ותפילתו 11; צדקה 118, 136; צמר גפן 125.

קבורה 165; קדימה ברפואה 151, 152; קטן 98, 150; קידוש 63; קידושין 199, 205; קליפות 110, 111; קצף 186; קריאת התורה 11; קריעה 151.

רב 198; רבי עקיבא 15; רגמ"ה 201, 202; רודף 220; רופאים 2 – 6, 11, 30, 41 – 43, 57, 58, 68, 76 – 78, 89, 91, 93, 94, 101, 129, 132 – 134, 150, 156 – 170, 183 – 195, 197, 200, 201, 213, 214, 217, 218, 223; רחם 151, 221; ריאות 205; רעבון 148; רפואה 1 – 6, 19, 57; רפואת אליל 150; רצח מרחמים 217 – 219; רשלנות יועץ 6.

שביתה 213, 214; שברים 69, 70; שבת 20 – 22, 24, 26 – 32, 34 – 44, 53 – 57, 77, 80, 101, 189; שגעון 198, 199, 201, 210; שוטה 107, 159, 160, 201, 210; שופר 89; שחלות 196; שחפת 172; שימוש במוך 181 – 191; שינוי מראה 119; שיניים 68, 121, 124, 150, תוחבות 53, 78; שכר 4, 44, 57, 214; שמות 158; שמן דגים 109, 122.

תגמולים 215; תחית המתים 146; תינוק 150; תינוק מבחנה 227; תנאי 211; תענית אסתר 102; תפילה 10 – 12, 153, 157, 158, 219; תפילין 7 – 10; תקיעת שופר 89; תרומת הגוף למדע 146, 147; תרומת דם 44 – 46, זרע 224; תרופות 53, 58 – 60, 62, 79, 82, 88, 108 – 111, 153, 155; תשעה באב 15, 87, 88, 118.